

Stritarju ob sedemdesetletnici

dne 6. marca 1906.

Slovesnim glasom naj zapoje zvon
na slavo Tebi, mojster sivolasi;
Tvoj dan, Tvoj sedemdesetletni praznik,
slavit naj vabi ves slovenski rod!
Sicèr slavimo ponajveč mrliče,
katerih čast ne škóduje živečim;
a danes se veljak proslavlja živ,
zastopnik že odmrlega rodu
duševnih delavcev, visok dovolj,
da dviga se iz polminule dobe
za glavo vsaj nad delavce najmlajše . . .

Za glavo vsaj! Kdor dela pol stoletja,
naposled skloni teme nehote,
ne toliko mordà od težke slave,
ne, od izkušenj bridkih, od ukan —
to starosti je že usoda taka!
Ti ne tako! Ti zreš na mladi rod,
ki rastel je, dorastel poleg Tebe,
življenje gledaš bodro kroginkrog
in če bi hotel, bi lehkó dejal
s ponosom upravičenim: „Učenci
ste moji vsi na desni in na levi
in vse življenje to je moje delo!“

Todà drugače nam zveni Tvoj glas :
 „Rojaki, nič razlike! Vsak pozdravljen
 in dobrodošel, kar se vas je kdaj
 družilo, druží še pod tistim geslom,
 čigàr glasnik sem bil pred leti jaz :
 Svetó služimo domovini sveti!“

In mi se klanjamo! Iskren pozdrav
 pošiljamo učenci v daljo k Tebi,
 ki si prerodil duševno življenje
 po krajinah slovenskih, ne prerodil
 samo, ampak mu vlil ves Svoj značaj
 krepké osebnosti, ki s tenkim čutom
 za vse, kar blago je, lepó in sveto,
 odkazal mer si poeziji naši,
 razvil naš jezik, da ni jezik več
 beraških koč, da jasno kakor zvon
 zveni po hišah tudi nam bogatih! . .

To bil zvonar je od Boga poslan,
 ki pred četrť stoletjem z veščó roko
 ulil je takšen zvon, da glas njegov
 zapel je v mraku kakor zvon jutranji
 in na veselo delo v hram prosvete
 pozival vsakogar, ki čút in misel
 ohranil še umetnosti je naši!
 In danes tudi še zveni tako,
 kakòr je pel pred petindvajset leti!
 Pač vile so nevihte okrog njega
 in često nas je bilo strah, da grom
 ne trešči ga iz jasne visočine;
 a strah je bil odveč, bil nepotreben!
 Saj trdno je zgrajen prosvete hram —
 slovenska zemlja vsa mu je podstava!
 Takrát šele, kedàr se zmaje ta,
 takrát šele se zgrudi to svetišče
 in — mi pod njim! . . .

Ne, danes nič tožbá,
 spominov nič na one mračne dni!
 Tvoj zvon je pel vsekdar srebrnočíst,
 oznanjal dan, oznanjal nam življenje,
 pel živim, a nikoli ne mrlíčem!

In čudo glej! Duhá svetišče naše
 je polno dan na dan, in ko upehan
 umakne se iz njega kdo, že čvrst
 na njega mesto stopi drug! Zgrmeli
 na tla že davno trhli so oltarji,
 kjer marsikdo se je šopiril prej
 z ukradenim sijajem — boj lažém
 in boj nadutemu prvaštvu, boj
 vsakomur, ki drzan zabrani pot
 v deželo nam duhov, v deželo sveto,
 kjer mir in pokoj, sreča je doma!

In on, ki pot je to nastopil prvi,
 Prešeren — kdo glasil je njega čast,
 kdo nam razkril vse tajni njega duše?
 In kdo potem vrstnik je, pevec sam,
 nadaljeval to pot in kdo učil
 in vžigal nas, edino nanj kažoč,
 kdo klical nam: Prešernov duh nas vódi? —
 To zopet bil si Ti, častiti mož;
 z njegovim Tvoje bo ime slovelo!

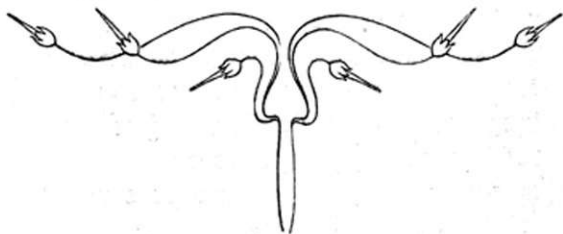
Tako stojiš v književnosti slovenski,
 oprt na prejšnjo dobo, in tako
 sedanji dobi tudi sezaš v dlan!
 Glavó ovija zarja Ti večerna,
 oko Ti v zarji gleda mlado jutro;
 ko si telesno star, si dušno mlad,
 ko zreš nazaj, zreš tudi čil naprej,
 in tak si naš in moraš biti naš! —
 To sladka je zavest, da dolgoletno,
 naporno delo za prospeh idej
 svobode, bratoljubja, človečanstva
 rodilo tak je plod. Poglej, Tvoj duh
 prešnil nas je vse, prosvetno delo
 vrši se v Tvojem znamenju, na praznik
 častiti Svoj zreš zbrane vse bojnike
 krog sebe, pesmi Tvojih mili glas
 rodil je pestro, pristno poezijo,
 in zdi se nam, da to samó po sebi
 je tudi poezija Tvojega
 življenja, ki Ti srče duh iz nje

mladostno moč! —

In ko zveni povsod
po naši zemlji klic: Naprej, naprej!
sam gledaš mladega se med mladino:
„Tovariši vi mladi, ves sem vaš
in moja duša se preлива v vašo!“
O blagor mu, kdor reči sme tako,
ko se k večeru mu nagiblje dan,
nagiblje pač, a vendar ni večera
in tudi ne pošastnih senc; le jasna
in mirna zarja mu vesoljni svet
obliva z mehko in sanjavo lučjo!
Minile so strasti, minila bol,
ki je nekoč izvila prsim vzdih,
da človek rojen je samo v nesrečo
in da je zemlja vsa le solz dolina . . .

Večer je dan in starost je mladost!
To čudo gledamo pri Tebi. Glej,
zato si naš, zato ostaneš naš!
In kadar Ti napoči dan, ki dušo
Ti loči od telesa, Stvarnik Tvoj
Te vendarle pozove v drugi svet
spomladi, ne pa v žalostni jeseni!
Tedaj porečemo iz dna srcá:
Ti miren bodi, storil si zadosti!
A danes nam je še drugačen klic,
življenja klic, in ta zveni glasan
v daljino k Tebi kakor glas zvoná,
kličoč živeče in budeč veselje,
edini klic: Ti naš, mi Tvoji! — Slava!

A. Funtek.

Izza kongresa.

Zgodovinski roman. Spisal dr. Ivan Tavčar.

(Dalje.)

Deveto poglavje.

očno tri četrti na šest sta stari Češka in mladi Smole sedla v Češkovo kočijo, ki ju je imela peljati k dvornemu obedu. Materi Elizi, dasi je bila vsa srečna radi hčerine zaroke, skrb ni dala miru, da bi morda povabljenca ne prišla prepozno. Neprenehoma ju je opozarjala, da je čas odriniti, in da Bog ne daj, da bi kaj zamudila. Pred odhodom je še enkrat preiskala svojega moža od nog do glave, če je vse v redu in vse tako, kakor se spodobi človeku, ki je pri cesarju povabljen. Ko je na magistratnem stolpiču trikrat udarilo, je pomočila prst v blagoslovljeno vodo, ki je po tedanji navadi visela v posodici ob steni, ter se ž njim doteknila moževega čela, da bi srečno in dobro iztekli dogodki tistega večera. Nato ju je spremila do hišnih vrat in pod njenim nadzorstvom sta splezala v domačo kalešo, ki je pri tem stokala in se zibala na debelih svojih jermenih. V hipu, ko je hlapec ali pravzaprav kočijaž s svojim bičem švignil po tolstih konjih, je naredila križ po svojem obrazu ter tako še enkrat izrazila željo, da bi Bog vzel pod svoje okrilje moža in bodočega zeta pri današnjem večeru.

Stari Češka se je zadovoljno naslonil v voz, položil roki okrog obširnega trebuha ter izpregovoril:

„Imeniten je današnji dan, Andrej! Glej, da se boš čedno vedel in mi ne napravljaj sramote, ker postaneš moj zet. Prav je tako!“ Andrej je molčal.

„Dekle ti bo veselje delalo! Veruj mi! Prav je tako! In tudi tvoja mati bo zadovoljna. Hvala Bogu, da je vse tako prišlo! Na Dobrovo hočemo romati eno prihodnjih nedelj! Kaj praviš, Andrej?“

„Meni je prav!“

„Čemu se držiš tako kisló? Kakor riba v ledu! Hej, si pa že zopet pozno spat prišel včeraj po noči? Govori!“

„Res je, preveč smo pili! — In pozno sem legel v posteljo. Človek nikdar ne ve, kdaj ima dosti!“

„Kje si bil?“

Stari se je že popolnoma čutil v avtoriteti bodočega tasta, kar Andreju ni bilo posebno všeč.

Čemerno je odgovoril:

„Ob štirih nas je vrag nesel še k peku v Gradišče! Jedli smo novopečen kruh in brinovec smo pili!“

Tedaj je bil pri ljubljanskih ponočnjakih ukoreninjen običaj, da so po prepiti noči proti ranemu jutru obiskali še peka, kjer so jedli novopečene, ravnokar iz peči vzete rogove ter se zalivali z žganjem, najraje s slivovko ali pa z brinovcem. Če so bili v reduti ali na strelišču plesi, je bilo vsakokrat prav živahno jutranje življenje po ljubljanskih pekarnah. Udeleževale so se ga tudi čestite dame in prigodilo se je, da so pri tem včasi prav junaško sodelovale. Ko so točili svetli brinovec, so se predle tuintam zlate niti ljubezni. Vsak pek je imel v ta namen pripravljeno posebno sobo in lep denar si je služil. Danes pa, seveda, ni več sluha ne duha o tem običaju, dasi smo prepričani, da bi ljubljanski peki prav nič ne godrnjali, če bi se iznova vpeljal.

„Torej pri peku!“ se je zajezil stari Češka. „In danes te glava boli!“

„Tudi malo!“

„Veš kaj, Andrej, nekaj, to in ono se bo že moralo izpremeniti. Zakon nalaga posebne dolžnosti! To sam veš! Prav je tako! Na svetu bo odslej zate ena sama ženska! Ena sama ženska! In Franciška ji bode ime!“

Andrej je nekaj zdihoval. Stari hinavec pa je nadaljeval: „Ena sama ženska! Če je mlada in lepa, ni to nič hudega! Principe Neri-Corsini trdi, da je naša Fani lepa! To je mož, ki se v takih rečeh spozna! Če je stara, ljubi Bog, je pa še ena preveč! Prav je tako!“

„Pametno je, kar govorite!“

„Res je! Torej dolžnosti boš imel. K Židanu ne boš smel več zahajati! To se ve! Ljudstvu se dajati pod zobe, bi bilo pri tvojih sedanjih razmerah nespametno!“

Smole ga je zbadljivo zavrnil: „Kaj, ko bi sklenila pogodbo, da k Židanu ne bova zahajala več ne vi, ne jaz!“

Stari se je razburil: „Poglej no repnika, kako mi žvrgoli vrhu drevesa! To je drugače, Andrej! Ti zahajaš k Židanu radi ženske, jaz pa radi — vina!“

Ta dovtip se je dozdeval staremu možu tako izvrsten, da se je pričel glasno smejati. Ravno takrat sta se pripeljala pred portal starega deželnega dvorca v Gosposkih ulicah. Voz je ječaje obstal. Prihitelj je portir z zlato, debelo palico, z zlatim klobukom in z zlato-obšito obleko. Devotno je odprl vratca pri vozu, na obrazu pa se mu je odločno kazalo, da je gospodu portirju ponižnost le prisiljena in da je mož sam pri sebi čutil, da stoji visoko nad vsakdanjimi meščani, katerim je moral danes vratca pri vozovih odpirati. Res je bila sitnost hišne matere provzročila, da sta se Češka in Smole prva pripeljala. Tako prvenstvo je pri vsaki priliki nekaj neprijetnega. Staremu gospodu je takoj upadel prejšnji pogum in v svoji stiski je skušal pričeti razgovor s portirjem. Ta pa se je bil takoj, ko sta bila gosta izstopila, zopet zavil v svojo portirsko nepristopnost, in ko je Češka nekaj govoril, je le z roko pokazal na razsvetljeno vežo in na stopnice v ozadju.

„Ošaben gospod!“ se je zatogotil Češka. „Sram ga je govoriti z ljubljanskimi meščani!“

Tedaj je pridrdral drugi voz. Pripeljala sta se škof in prošt. Tu je bil portir že ponižnejši in cerkvena dostojanstvenika je spremil do stopnic. Pri tem niti zlatega klobuka ni bil del na ponosno svojo glavo. Češka in Smole sta stopila v stran. A škof Gruber je bil ljubezniv gospod. Takoj ju je ogovoril:

„Gospod Češka, veseli me, da je tudi vas obsijalo solnce cesarske milosti! Lahko pravimo, da sije na vrednega!“

Stari se je kar topil od sreče. Po tedanji navadi — ki je dandanes skoraj popolnoma izginila iz Ljubljane — je brez odloga poljubil žareči prstan na škofovi beli roki. Škof je dalje vprašal:

„Kdo je mladi vaš spremljevalec? Že nekaj let sem vrhovni vaš dušni pastir, a rdeči njegov obraz mi je čisto neznan! Gotovo ne zahaja v cerkev! Naša mladina je lahkomišelna in tudi premalo pobožna!“

Češka je bil v zadregi: „Pritrjujem vaši škofji milosti! Lahkomiselna in malo pobožna. Pivnica ji je ljubša od cerkve.“

„Žalostna resnica! žalostna resnica!“ je godrnjal škof. „A moja krivda ni, da je tako!“

„Če je dovoljeno, bi vaši škofji milosti predstavil tega mladeniča. Andrej Smole z Dunajske ceste je!“

„Andrej Smole“ — tu se je škof pomenljivo nasmehnil — „ime mi ni neznano! Čul sem o njem, dasi ni bilo vse dobro, kar sem

slišal o njem. Ali ljubi moj Bog, mladina mnogo greši, zategadelj se ji mora tudi obilo odpuščati!"

Na te milostive besede je moral tudi mladi Andrej pristopiti ter poljubiti prstan na beli roki.

Škof je dostavil: „Kakor čujemo, ni izključeno, da stopi gospod Smole v tesno zvezo s Češkovo obitelji. Ako se zgodi, moj blagoslov vam, gospod Češka, in pobožni vaši gospe! Sedaj pa nam je hiteti, ker tudi na cesarski mizi ima juha navado, da se shladi!"

„Ha! Izvrsten dovtip!" Tako je vzkliknil prošt ter se spoštljivo smejal.

Nato so korakali po svetlih stopnicah navzgor v drugo nadstropje, kjer je bila obednica. Vstopili so v tako imenovano cerklesobo, kjer jih je sprejel obedničar — tafelmeister — ter vsakemu izročil bel listek, na katerem je bila narisana miza v obednici. V tem narisu je bil zaznamovan sedež, ki je bil vsakemu odkazan. Kakor živo šrebro je skakljal ta obedničar po sobi. V znak svoje službe je nosil v roki črno paličico. Najprej je spremil do sedežev škofa in prošta ter parkrat jasno poudaril, da njega škofja milost itak ve, da sedi tik cesarja. Proštu pa je razkladal pomen belega listka ter mu prav jasno opisal, kje se nahaja sedež njegov. Manj si je dal opraviti s starim Češkom. Ta je moral sam napenjati svoje možgane, da si je dobil prave pojme o legi svojega sedeža. Ko je Smole naznanil svoje ime, se je cesarski obedničar prav prijazno priklonil.

„Gospod Smole," je dejal, „doživeli ste posebno odlikovanje."

Namesto Smoleta pa se je začudil stari Češka: „Kako to?"

„Njega svetlost, knez Volkonski, si je izprosil milost, da bi se smel udeležiti današnjega najvišjega obeda! To je čudno in proti vsaki etiketi!"

Obedničar se je postavil tu v pozo ceremonijskega mojstra.

„Čudno in proti vsaki etiketi, gospod Smole!" — ime je obedničar ponosno poudaril ter hotel s tem Češka opozoriti, da ne govori z njim, nego s Smoletom.

„Njega veličanstvo" — je nadaljeval dvorni obedni dostojanstvenik z važnim glasom — „njega veličanstvo je prošnje milostivo uslišalo. Knez Volkonski se obeda udeleži, a izrekel je željo, da bi sedel tik vas, gospod Smole. To pa je odlikovanje, radi katerega vam iz srca čestitam, gospod Smole!"

Srebrnoživi obedničar je videl v Smoletu posebnega človeka, ker bi drugače bilo nemogoče, da se je zanj zanimal tako visok aristokrat, kakor je bil knez Volkonski. Z isto natančnostjo mu je

razkladal pomen belega listka kakor prej proštu. Navsezadnje pa je še dostavil: „Tik vas, gospod Smole, sedi njega svetlost, knez Volkonski!“

Prihajali so gostovi, tako da je imel obedničar na vse pretege opraviti. Ko je zapustil Smoleta, je Češka takoj vprašal: „Kaj imata s tem ruskim knezom?“

„Ko bi le sam vedel!“

„Hvala Bogu,“ je dostavil stari zadovoljno, „da govoriš francosko, drugače bi s tem Rusom niti občevati ne mogel!“

Povabljeni so dohajali v tolpah. Prišel je deželni glavar, prišli so zastopniki plemstva, uradništva, učiteljstva in trgovstva. Ti zadnji so se združili v kotu ter imeli svoje razgovore. Pridružila sta se jim tudi Češka in Smole. Vse je trla skrb, ker so se brez izjeme nahajali v situaciji, ki je bila vsakemu povsem nova. Z eno besedo, možje niso vedeli, kako se jim je vesti pri cesarskem obedu, delali pa so se vsi tako, kakor bi vse vedeli, kakor da so že stokrat kosili pri cesarju!

„Čujem,“ je izpregovoril kupec Bernbacher, „da se bo serviralo na srebru!“

Takoj je bil pri roki gospod Gale: „Na srebru, to je gotovo! Zlata namizna oprava se rabi le pri najredkejših prilikah.“

„Tako je!“ je pritrdil Bernbacher. „Sicer pa nikar ne mislite, da je vse iz srebra ali zlata, kadar veličanstvo obeduje na srebru ali zlatu! Krožniki za juho so vsekar porcelanasti!“

„Čudno, čudno!“ se je vtaknil Češka vmes. „Jezus in Marija, če bi človeku tak krožnik z mize padel!“

„Bilo bi grozno!“ — in gospodu Galetu se je kar videlo, da ga je mraz pretresel — „bilo bi grozno! Pač res, napiti se ne smemo, kakor se včasih napijemo pri Detelji ali pri Židanu.“

„To bi bila govornica!“ je zastokal Češka. „Lavrin in Gogala bi od veselja kar poskakovala, da se meni ali tebi zdrobi krožnik pri cesarski mizi!“

„Oba sta upala“ — je izpregovoril Gale z zadovoljstvom, „da bodeta povabljeni. A sedaj sta morala oba doma ostati. In da govorim odkritosrčno, jaz obema privoščim.“

„Jaz tudi! jaz tudi!“ so vsi potrjevali po vrsti. Prijateljstvo v Ljubljani je bilo tiste dni ravno tako, kakor je še dandanes; prijatelj je prijatelju privoščil — najhujše!

Tedaj je Bernbacher škodoželjno izpregovoril: „Pa vendar postaneta oba deležna, če že ne cesarskega obeda, pa vsaj cesarskih jedil!“

„Kako to? Kako to?“ se je čudilo vse.

„Komaj verjetno, a vendar je gola resnica. Lavrin, stari lisjak, jo je izvohal! In danes ob osmih bode zbral okrog sebe enajst nepovabljenih glav — v zadnji izbici pri Detelji za frančiškansko cerkvijo. In na mizo se jim bode prinašalo vse tisto, kar se bode nam dajalo tu pri cesarski mizi. In gostili se bodo in bolj bodo židane volje, nego smo mi! In niti na krožnike jim ne bode paziti, da se jim kateri ne ubije! A do kosti bodo obirali nas, ki smo povabljeni!“

„To ni mogoče!“ je vzdihnil Češka.

„Na svetu je vse mogoče!“ je odgovoril Bernbacher hladnokrvno.

„Povej vendar, kako je mogoče?“ je silil Češka.

„Lavrin si je vedel — ne vem na kak način — pridobiti zvezo z dvornim kuharjem. Pogodila sta se, da se bode dobavil obed za dvanajst oseb iz cesarske kuhinje, in sicer takoj, ko se konča pojedina v deželnem dvorcu.“

„Pojedli bodo torej naše ostanke!“ se je oglasil Gale strupeno.

„Ne verujem!“ je odgovoril Bernbacher. „Mislim, da bodo ravno tako dobro jedli kot mi tukaj.“

Češka vpraša radovedno: „In koliko plačajo najvišjemu kuharju?“

„Čul sem, da pet goldinarjev za vsako glavo.“

„Grozno! grozno!“ je hitel steklar. „Da cesar kaj takega ne prepove!“

„E kaj boš!“ ga zavrne Gale, „cesarja povsod goljufajo, ne samo v kuhinji.“

Le neradi so se pomirili možaki, ker jim ni hotelo v glavo, da bodo ta večer drugi jedli ravno isto kakor oni — na cesarski dvor povabljeni prvaki. Najbolj jih je peklo, da sta se ravno Lavrin in Gogala, ki sta bila prezrta in katerima so to tako gorko privoščili, po ovinkih priklatila do dvornih skled ter se brez sitnosti, brez skrbi udeležila darov bogate mize, radi katerih so se morali oni praznično obleči, se priklanjati, paziti na vsak korak ter paziti pred vsem, da jim pri obedu ne zdrkne žlica iz rok ali pa krožnik z mize!

Nič jim ni jeza pomagala! Pri Detelji za frančiškansko cerkvijo se je ob osmih v resnici pričel postranski obed. In servirala so se

vsa tista jedila kakor prej v deželnem dvorcu. In dvanajst filistrov se je gostilo, a svojo gostijo so si s tem sladili, da so prav na široko zabavljali onim, ki so bili povabljeni in ki so dosti manj prida od njih! Pa veselje se je pri koncu tudi skalilo. Vsak izmed dvanajsterih je imel doma ženico in otročiče in vsakemu so otročiči in ženica na srce polagali, da naj od Detelje kaj domov prinese, da pokusijo tudi žena in otročiči, kaj in kako se je pri avstrijskem cesarju. Vlačili so iz žepov papir ter skušali kolikor največ mogoče zaviti v njega. Razvila se je huda konkurenca in iz nje srdit prepir. Razšli so se v jezi in srdu.

(Dalje prihodnjič.)

Svarilo.

„Le ljubi, o hčerka, teh temnih noči,
varuj se mi tujčevih lepih oči.“

„Nikar ne poslušaj njegovih besed!
Verjemi, otroven prikrivajo med!“

„Ne sanjaj o sreči! Nikar ne veruj,
ni srcu domač, kdor jeziku je tuj!“

To starka ponavljala dan je na dan,
a hčerki sta uk in svarilo zaman. —

Ni znal nje govorice, a njegov pogled
več pravil je srcu ko tisoč besed.

In ko jo poljubljal je sredi noči,
kaj so govorile njegove oči? —

Ah — da je verjela tem lepim očem!
Bil sladek poljub je — bil gorek objem —

ko vzel iz srcá ji je sladko prostost,
ko strl ji tak rano to lepo mladost!

A zdaj so ji strašne samotne noči
in v solzah ga iščejo njene oči.

Povedal ni kam in povedal ni kaj,
li vrne se — ali ne vrne se kdaj? —

M. P. Nataša.

Janez Trdina.

Avtobiografska pisma.

Prijavlja dr. Fr. Derganc.

(Dalje.)

rimorskemu življenju sem se privadil dosti lahko, dasi se je precej razlikovalo mimo gorenjehrvatskega. Gospoda je bila na Reki potujčena kakor v Varaždinu, samo da ni govorila po nemški, nego po laški. Prosto ljudstvo pa sodi po vsem hrvatskem Primorju med čakavce. To narečje se mi je brzo priljubilo s svojo prijetnostjo in bogastvom. Kaj čudno pa se mi je zdelo, da tudi čakavski Hrvatje kakor kajkavski gosposkega človeka od sebe vičejo. V tem spodablajo na Slovence. Še bolj pa sem se čudil, da mnogi čakavci Boga vičejo kakor romanski narodi. Reka in del Istre sta bila dolgo združena s Kranjsko deželo in sta dobila iz nje precej slovenizmov pa tudi nekoliko germanizmov. V primorski prirodi vlada kamenje, zato bi zaman iskal lesenih koč. S stanovanjem često nisem mogel biti zadovoljen, ker ni skoro v nobeni hiši brez stenic, nameril sem se včasih celo na škorpijone. V gostilnicah se je kuhalo na Reki po laški šegi. Zabela je olje, kar mi ni prijalo. Nekoliko laškim jedem pa sem se vendar lahko privadil, seosebno polenti in gostemu rižu brez juhe (riso fisso). Mnogo tečne hrane daje ljudem morje. Od konca so dišale ribe tudi meni, ali so se mi čez nekoliko mesecev uprle razen edine tunine. Morje pa me je tako neskončno veselilo, da se ga nisem mogel nagledati. Vozil sem se po njem le poredkoma, tem marljiveje pa sem se kopal. Po leti sem bil v njem često že ob štirih zjutraj. Ali v Primorju pa človek kopeli tudi silno potrebuje, kajti ga strašna poletna soparica vsega prevzame in omami. Kaj rad sem se ob morju tudi izprehajal. Prekrasnih šetalšč sem imel na izber. Za to zabavo sem porabil vsak prosti dan. Ob nedeljah sem hodil najrajši v Opatijo ali pa v Kastav. Opatijo so takrat še sosedje tako zanemarjali, da sem bil v njej često edini gost. Nad Opatijo se dviguje veličastni hrib Učka, ki je še precej višji od dolenskega Kuma. Najvišji vrh te gore se zove „Goli breg“. Na njem sem bil ravno desetkrat. Diven pogled se odpira z njega ra-

dovednim očem. Istra leži človeku pred nogami kakor na zemljevidu, isto tako Kvarner in vsi njegovi otoki. Z njega sem gledal zamaknjen tudi slovenske snežnike in njih troglavega vladarja. Razločno se vidijo ladje, ki švigajo po tržaškem zalivu, ali so majhne kakor kaka otročja igrača. V knjigah sem čital, da se ob jasnem vremenu prikažejo strmečemu potniku tudi Benetke, kar je pa prazna bajka. Neizrečeno me je mikal tudi dražestni pot v Bakar. To mesto sem častil in ljubil že zato, ker so se rodili v njem trije preznameniti hrvaški rodoljubi, prvoborilci in duševni velikani: Čepulić, Šepić in Veber-Tkalčević, ki sodi tudi med najizbornejše hrvaške pisatelje. Kadar sem imel pa več dni počitnic, mahnil sem jo brzih krač proti Senju ali ob morju mimo Cerkevne in Selc, ali pa skozi krasno in rodovito, več ur dolgo dolino, ki se zove po pravici Vinodol. Ob poletni vročini sem se popel včasih visoko gori v hladno Fužino ali Lič in se izprehajal s srčno radostjo po bližnjih gozdih in košenicah. Sčasoma sem si dobil po vseh primorskih mestih, trgih in večjih selih dobrih znancev in prijateljev, s katerimi sem se pogovarjal o prilikah vseh slavjanskih dežel in narodov. Binkoštno praznike pa sem popotoval navadno med svoje slovenske brate v Ilirsko Bistrico, kjer sem občeval največ z najstarejšim slovenskim rodoljubom Ličanom, ki je poznal še Vodnika in Žigo Zoiza.

Velike počitnice sem porabil, da se seznanim temeljito s hrvaško deželo in njenimi prebivalci. Prepotoval sem to svojo drugo domovino od enega konca do drugega popreko in podolgoma. Videl sem premnogo čudovito lepih krajev, ki bi sloveli po vsem svetu, da se nahajajo v Italiji ali na Nemškem. Ker se o njih skoro nič ne piše, izobraženci zanje ne vedo. Šele zadnja leta so se seznanili nekoliko s Krapino in Plitvičkimi jezeri. Ali drugo rajskodražestno Zagorje jim je ostalo neznano, isto tako romantični bregovi Kvarnera in njegovih otokov, velepoetični gorski kotar reške županije, Samobor s svojo predivno okolico, Križevci, Kalnik, Okić, Fruška gora, Požega i. t. d. V Zagreb dohajajo mnogi izobraženi tujci, ki se ne morejo načuditi prekrasni njegovi okolici, ali bogati turisti se vendarle ogibljejo Hrvatske, ker je veliki gospodji skoro neznana. Tudi hrvaški narod se mi je priljubil tem bolj, kolikor dalje sem ga spoznaval. Bolj dobrodušnih, ugodljivih, gostoljubnih in prijaznih ljudi, kakor so Hrvatje, ne najdeš v Evropi nikjer. K njim se morejo primerjati le tisti slavjanski narodi, ki žive daleč proč od Nemčije in se še niso ostrupili z njeno nam zagatno in ubojno kulturo. Jaz sem popotoval skoro vedno peš. Na kmetih sem živel jako poceni, pa tudi

jako slabo. Krčme so imeli na mnogih mestih v zakup židje, vendar so se že takrat jeli zarivati mednje in jim delati spako naši podjetni rojaki. Vselej sem se obveselil, kadar sem zvedel, da sem prišel v krčmo kranjsko, ker sem dobil v njej pitno vino, dobro hrano in posteljo in sploh pošteno postrežbo in prijazen pomenek. Potovanje po deželi znatno olajšuje in oslaja slavno hrvatsko gostoljubje. Kdor je le količkaj znan s kakim župnikom ali grajščakom, bi se mu hudo zameril, ako se ne bi pri njem oglasil. V njegovi hiši dobi tako izborno jed, pijačo in posteljo kakor komaj v najboljši mestni gostilnici. Hrvatski duhovniki se odlikujejo ne le s svojim gorečim, požrtvovalnim rodoljubjem, ampak tudi s svojo društveno taktnostjo, oliko in prijaznostjo. Pri njih človeku ni kmalu dolgčas. Nameril sem se večkrat na take humoriste, da naj se skrijejo pred njimi vsi sotrudniki švabskih šaljivih listov. Ti vrli možje tudi ne hrepene tako po denarjih kakor premnogi njih tovariši v drugih, katoliških deželah. Našel sem precej pogostoma župnike, ki so izustili zlate besede, da je za vsakega duhovnika dovolj, da ima le petdeset goldinarjev gotovine. Pri župnikih in njih dobrih prijateljih, učiteljih, pa sem videl tudi povsod najboljše domače politične in leposlovne liste in vse dobre nove knjige, med pobožnimi tudi slovenske. Ta dva stanova sta glavni steber hrvatske književnosti in prosvete. O drugi hrvatski gospodi pa žal ne morem govoriti tako pohvalno. V grajščinah in bogataških hišah se šopiri nemščina, da je groza. Sosebno gospe in gospodične žlobudrajo po nemški med sabo in z vsakim izobraženim človekom. Mnogi pismenega hrvatskega jezika niti ne poznajo. Mesto domačih listov čitajo „Gartenlaube“, „Über Land und Meer“ in še mnoge druge tuje časopise, ki se nikakor ne morejo kosati na pr. s hrvatskim „Viencem“. Življenje v hrvatskih mestih nima mnogo posebnosti, je pač tako kakor pri nas in na Nemškem. Nemčari se tudi v njih preko mere in potrebe kakor v slovenskih. Velika trgovina in obrt se nahajata tudi tako kakor pri nas zvečine v tujih, zlasti v židovskih rokah. V edinem Primorju so ostali trgovci domačini po rodu, ali po duhu in značaju so trgovci reški madjaronski Italijani. Velike gostilnice so se mi zdele v hrvatskih mestih boljše nego v slovenskih, ali zato je pa tudi draginja v njih mnogo večja. Slavjanskega rodoljuba pa žali in boli, da točaji in drugi sluge često ne znajo hrvatski. Z vsakim gostom hočejo švabčariti in hrvatski rodoljubi mirno gledajo to nespodobnost in sramoto. Nekdaj so tožili popotniki, da v hrvatskih mestih ni nikake snage, nobenega reda, izobražen človek da v njih

ne more dolgo prebiti. Ali dandanes take tožbe niso več pravične. Jaz sem našel skoro v vseh skrbno upravo in pazljivo policijo. Zagreb se more prištevati zdaj med najbolj snažne kraje avstrijske monarhije. Hrvatje, ki so videli mnoge tuje države in dežele, trdijo skoro soglasno, da tako čistih in dobro urejenih mest, kakor je Zagreb, niso našli nikjer. Ali potovanja po Hrvatskem se drže tudi razne neprijetnosti. Največja so slabe ceste. Tista, ki gre z Reke v Karlovec in se zove „Ludoviceja“, se more kosati i z najboljšimi tujimi. Njej se pridružijo lahko še dve ali tri druge. Vse ostale pa se ob deževnem vremenu ali ob jesenski in pomladnji odjugi pogrezajo v blatu, lužah in kotanjah. Take so i mnoge mestne ulice in celo v slovečem radi svoje snage Zagrebu. V vsej Slavoniji nisem hodil sploh po nobeni cesti, ki bi se mogla imenovati dobra. Ali prestrogo ne smemo soditi te nerednosti. Na mnogih krajih po več ur daleč ne dobiš nobenega kamena, nič debelega peska ali hrešča; šljunek se nahaja le v večjih potokih in še tod ne povsod. Takrat, ko sem živel jaz na Hrvatskem, ni se potovalo povse varno. Med Reko in Karlovcem so spremljevali pošto često vojaki, najmanj po dva, včasih pa tudi po štirje. Po Slavoniji sta šarila mnogo let dva glasovita razbojnika, ki sta si pridobila veliko popularnost, ker sta jemala bogatinom, revežem pa prav rada in izdatno pomagala. Zagrebško županijo in njeno obližje pa je nadlegoval tudi precej dolgo predrzni Udmanić, ki je prežal posebno na duhovnike in se oblačil, da jih laglje prevari, tudi sam po duhovniško. Jaz sem hodil često po takih krajih, koder so mi pravili, da se prikazujejo hajduki, pa me nikdar ni nobeden ustavil ali napadel. Morda je bilo to le srečno naključje, morebiti pa so me tolovaji iz bližnje hoste zagledali, pa so si mislili: Ta človek je res da po gosposki oblečen, ali denarjev gotovo nima veliko, ker bi drugače ne capljal peš. Najbrž bo kak nemški rokodelec ali pa kak pisar najnižje vrste. Ko sem se vozil nekoč po železnici iz Zagreba v Sisek, so vprli vsi potniki oči vame in si šepetali nekaj na ušesa. Ker je bil že jesenski čas, sem imel na sebi debelo, zimsko surko z velikanskimi gumbi. Morda so vzbudili sum baš ti nenavadni gumbi, da so mislili: Bog zna, ni li ta človek Udmanić. Ko smo prišli v Sisek, so mi v gostilnici nekateri, ki so se vozili z mano, sami povedali, da so me smatrali za strahovitega Udmanića. —

Na Reki sta se mi dva kraja enako primilila: šola radi dijakov, ki so me ljubili iz vsega srca, kakor sem ljubil tudi jaz nje, in pa naša narodna čitalnica radi zvestih sinov matere Slave, ki so se zbirali

v njej na zabave, čitanje in pomenek. To važno društvo se je osnovalo okoli leta 1850. Najelo si je vse prvo nadstropje velike, blizu luke stoječe hiše, katere gospodar je bil Slovevec Jelovšek. Opravilo je dvorano in vse sobe jako udobno in elegantno. Na mizi je ležalo obilo časnikov v raznih jezikih. Poleg vseh hrvatskih listov si našel tu „Srbski Dnevnik“, srbski „Javor“, slovenske „Novice“, češkega „Lumira“, poljskega „Nadvislanina“, rusko „Besědo“; razen najznatnejših dunajskih nemških novin: „Presse“, „Wanderer“, „Oesterr. Zeitung“ smo imeli „Augsburger Allgem. Zeitung“, laškega „Osservatore Triestino“ in francosko „Indipendence Bělge“, ki se je posebno marljivo čitala. Udje tega zavoda niso bili samo Hrvatje, ampak tudi Srbi, Slovenci, Čehi in celo nekateri Nemci. Razlikovali so se jako tudi po stanu. Družili so se tu trgovci, morski kapitani, upokojeni graničarski častniki, profesorji, uradniki, katoliški in pravoslavni popi i. t. d. V našem društvu je vladala ves čas Bachovega absolutizma najlepša sloga in edinost. Iskreno prijateljstvo je sklepalo vse člane, vendar pa se je osnovala sčasoma še tesnejša družba „politikov“, kateri je stal na čelu čitalnični predsednik Suppe. Ti družabniki so politične novine ne le čitali, ampak so potem politične zgodbe in razmere tudi razpravljali in presojali. Vnele so se med njimi često jako žive debate. Najstrastnejši politik je bil med nami glasoviti Kvaternik, ki se je preselil pozneje v Rusijo in je vrnivši se tako žalostno poginil kot puntar v boju z Avstriji vsekdar zvestimi graničarji. More se trditi, da smo se v glavnih rečeh strinjali vsi čitalničarji. Ogenj rodoljubja je gorel malone enako v vseh, vsi smo črtili enako vladni sistem absolutizma in germanizacije, vsi smo se čutili za Slavjane: obča slavjanska ljubezen in vzajemnost ni bila nikomur prazna beseda. Vsi smo želeli tudi politično zvezo vseh Slavjanov, ali nismo bili tako abotni, da bi je pričakovali že v bližnji bodočnosti. Mogel si nas imenovati „akademične panslaviste“, kajti nismo bili vladi čisto nič nevarni. Vsi čitalnični politiki so bili uverjeni, da Bachov sistem ne more dolgo trajati, ker je izgubil glavno svojo oporo „sveto alijanco“ in zvezo z Rusijo, katero je razbilo na kosce orijentsko vprašanje. Vsi smo mislili, da ga poruši in odnese prva politična nevihta, ki se je že začela zbirati nad Italijo. Vsi smo se nadejali, da se vrne potem Hrvatom avtonomija in narodni jezik v šole in urade. Dočim so po vsej hrvatski kraljevini rodoljubi obupovali, ker so prorokovali Bachovemu sistemu dolgo življenje, je navdajalo tude reške čitalnice veselo upanje, da pogine brez dvojbe v dveh ali treh letih in da zasije potem zopet zlato solnce

svobode in narodne samouprave. Lahko bi se bilo po pravici trdilo, da je genij hrvatskega naroda, povsod preziran in preganjan, našel povse varno pribežališče v oduševljenem društvu reške čitalnice. Ona se je pa tudi živo zavedala, kakovo častno mesto zaprema v domovini, in se je vestno o vsaki priliki potrudila, da ostane verna vzvišenemu svojemu poklicu. Prirejala je sijajne, rodoljubje budeče zabave, na katerih si videl cvet vse primorske inteligencije. Ko je zahiral v Zagrebu prekrasni, leposlovni „Neven“, ga je vzela pod svoje pokroviteljstvo naša čitalnica in ga preselila na Reko; izbravši mu za urednika veleumnega profesorja Pacela. Ko je mogočni glas vladike Strossmayerja ustvaril jugoslavensko akademijo, so podpisali zanj o udje njeni en sam večer sedem tisoč goldinarjev! Zaman so jo skušali ugonobiti reški talijanaši in madjaroni, da bi osvobodili svojo kazino tē nevarne tekmice. Rovalo in kovalo se je zoper njo dolga leta. Spletneje so se dovršile naposled s tem, da je narodna čitalnica izpodrinila kazino, kupivši krasno hišo, v kateri je stanovala.

(Dalje prihodnjič.)

Na pragu.

Mi smo stali na bregu,
mi smo zrlj morjé,
mi smo v srcu čutili
burne valove vse.

Vstajali so, pridreveli
ob skalne bregove so —
ah, kot da šumeči umrli,
legli v grobove so.

Še je sijala v dalji
samotna luč sred morjá —
Bila je črna ladja,
ki je v tujino šla.

V dalji se je gubila,
v dalji ugasnila luč,
vstal čarovnik sred večera,
dvignil do src je ključ.

Odpirala so se na skrivnem,
odpirala, bližala,
ah, tvoja tiha duša
se je k meni ponižala . . .

Bilo je tak tiho okoli,
valov že več bilo ni,
sama neskončna milina
se lila od vseh je strani.

Ah, to je bilo bogastvo
razkošnih mladostnih dni,
srečnih, nikoli pozabljenih,
zlatih, demantnih dni. —

Roman Romanov.

Poslednji dnevi Štefana Poljanca.

Literarna povest.

Spisal Ivan Cankar.

(Dalje.)

IV.

Štefan Poljanec je imel prijatelja in ga je ljubil od srca. Kadar mu je bilo sitno in težko, se je napotil k njemu, samo zato, da je sedel pol ure v njegovi bližini in da je slišal njegov glas. Pripovedovanje prijateljevo ga ni nikoli posebno zanimalo, zdelo se mu je dolgočasno in blebetavo. Sedel je na mehkem stolu, gledal je v strop in premišljeval, na uho pa mu je pljusvalo pripovedovanje prijateljevo, enakomerno in nerazumljivo, kakor šumenje vode. Zahajal je k njemu in imel ga je rad, ker je čutil v svojem srcu, da sta obadva nedozorela sadova istega debla, obadva sinova iste žalostne in smešne usode.

Gospod Valentin je bil mučenik, trpel je nekoč zelo za svoj narod in za svoje prepričanje. Nihče ni vedel natanko, kakšno je bilo tisto trpljenje in kdo je bil tako neusmiljen, da je preganjal ubogega gospoda Valentina, toda nikogar ni bilo na svetu, ki bi bil dvomil v gospoda Valentina mučeništvo. Šel je po cesti s ponosnimi koraki in vihrajočo suknjo, glavo pokoncu, široki klobuk pomaknjen precej na tilnik, da se je kazalo svetu lepo, visoko čelo; na prsi je padala dolga, že nekoliko osivela brada. Šel je po cesti in gledali so za njim: „Tam gre gospod Valentin. Trpel je za svoj narod.“

Živ spomenik je bil gospod Valentin, spomenik tistih lepih časov, ko so ljudje, kakor nam pripovedujejo zgodbe, trpeli za svoj narod in ko je bil širok klobuk prav tako nevaren pošteni karijeri kakor rodoljubna brada in slabi verzi. Jaz ne vem in tudi Štefan Poljanec ni vedel, če je bilo takrat res toliko mučenicov na svetu in če je bil gospod Valentin med njimi. Tista doba je minila zelo hitro, kakor mine vsaka doba narodu, ki ima premalo sape, da bi počasi in globoko dihal. Nenadoma so mučeniki izginili, komaj še da je ostal spomin. Zgodilo se jim je kakor Petrinu; stopili so v

resno življenje in so uvaževali praktične razmere, zakaj mučeništvo je dolgočasno, če pride človek v leta. Gospod Valentin pa je ostal; telo je umrlo, senca je ostala.

Štefan Poljanec je pozvonil in prišla mu je odpirat prijazna, okrogla gospa z dobrodušnimi očmi, ki so bile tisti večer nekoliko zatekle in objokane.

„Ali je gospod Valentin doma?“

„Doma je, doma, gospod Poljanec, da bi tako ne bil! Le noter stopite, gospod Poljanec!“

Štefan je stopil v izbo in se je začudil, ko je ugledal gospoda Valentina. Ležal je na zofi, glavo naslonjeno na belo blazino; na kolenih mu je ležala pisana odeja, noge so tičale v rdečih copatah in so počivale na blazinici. Obraz gospoda Valentina je bil rumen, zgrbljen, lepa dolga brada je bila nekoliko zmršena, oči pa so bile žive in nemirne kakor nekdanje.

„O, prijatelj Poljanec, prav je, da ste prišli! Vi ste edini, ki se me je spomnil v teh žalostnih časih. Teden dni že ležim in se ne morem geniti, pa ni nikogar k meni. Počakali bi bili vsaj, da ležem v grob, potem bo še zmerom prilike dovolj, da me pozabijo.“

Nikoli še ni slišal Poljanec toliko resnične grenkobe v besedah gospoda Valentina. Tožil je zmerom in kadar je pil dobro vino, so se mu včasih celo oči zasolžile in objokaval je svoje mučeništvo. Ali ta otožnost je bila kvečjemu dolgočasna in tudi gospod Valentin sam ni zahteval, da bi prijatelj jokal z njim.

„Ni tako hudo!“ ga je tolažil Poljanec. „Zakaj bi človek govoril o grobu, dokler je mlad!“

„Malči, kje pa je vino?“ je zaklical gospod Valentin. Prijazna gospa je prinesla vina, gospod Valentin je točil s tresočo roko.

„Te dni, ko sem bil tako sam, sem premišljeval veliko!“ je govoril gospod Valentin s tako resnim in zamolklim glasom, ki ga Poljanec prej ni poznal. „Veliko sem premišljeval in dobro vem, zakaj ni nikogar k meni. Pomislite dobro, gospod Poljanec, da je spoznanje prvo poglavje smrti. Zdaj, ko sem izprevidel, da že dolgih dvajset let ne živim več, kar se pravi živeti, zdaj se je odprl grob pred menoj in vidim ga tako natanko, kakor da so ga bili izkopali tu pred zofo, pred mojimi nogami. Zakaj pa ne pijete, gospod Poljanec?“

Štefanu Poljancu je bilo zelo čudno pri srcu; zgenilo se je v njem spoznanje in pomislil je: „Spoznanje je prvo poglavje smrti.“

Gospod Valentin je pogledal v strop in je zavzdihnil.

„Takrat bi bil moral umreti in moje ime bi se svetilo jasno iz tistih časov. O, kako neprijetno je, če živi človek v preteklosti in mu je sedanost ob vsakem koraku napoti, ker se ni o pravem času vtelesil vanjo! Sedanost ima čisto drugačno mero nego preteklost. Kar je bilo nekoč veliko, je zdaj majhno in narobe. Misli so drugačne, jezik je drugačen; kakor da bi prišel človek z zemlje na Marta. Kaj pravite, gospod Poljanec, kakšni šo moji verzi?“

Gospod Valentin mu je pogledal naravnost v obraz in Štefan je zardel.

„O, gospod Valentin —“

Gospod Valentin se je zasmejal zadovoljno in ves obraz se mu je svetil.

„No, glejte, kako lažete! Saj vem, da se vam zde moji verzi neumni, starinski, brez duha in brez poezije, posebno tisti, ki opevajo ljubezen in domovino. Vsem se zde taki; nekoč sem jih poslal cel šop uredniku Klepcu, svojemu prijatelju, in točil je solze od hvaležnosti, objavil pa ni nikoli niti besede. Nekdo drugi — če niste bili vi sami, gospod Poljanec, Bog vam grehe odpusti! — nekdo drugi mi je svetoval, da naj jih izdam v lepo opremljeni knjigi, in tako sem storil. Ali imate to knjigo?“

„Ne!“ je zardel Poljanec.

„Nič vas ne bodi sram, saj je nima nihče. Dvesto forintov me je stala ta reč, sedem izvodov sem prodal, stoinpetdeset sem jih podaril znancem, ostali pa leže v velikem zaboju pod streho in to zimo, če jo doživim, bo moja žena kurila ž njimi.“

Poljanec je poslušal in je mislil: „Kako je to čudno! Nikoli nisem objavil svojih verzov, nisem ne mučenik, ne starec in tudi ne oženjen, pa vendar se mi zdi, kakor da bi govorilo moje srce besede gospoda Valentina!“

„Pa vendar, le pomislite, gospod Poljanec, rečem lahko brez napuha, da so bili moji verzi nekoč dobri in se je marsikatera devica jokala ob njih. Niso bili slabši od Tomanovih — zdaj pa preudarite, če bi sedel zdajle pred vami Lovro Toman in bi vas vprašal, kako sodite o njegovih verzih!“

„Toman je zapisan v zgodovini,“ je omenil Poljanec.

„Saj to je!“ je zavzdihnil gospod Valentin. „On je živel o pravem času in je umrl o pravem času. Poznal sem ga dobro in tudi njegovo lepo brado sem poznal. Vse ljudi sem poznal, ki so živeli takrat in ki je zdaj njih ime zapisano v zgodovini; bil sem

med njimi, živel pa nisem, prav nikjer se ne pozna in nikjer ni zapisano, da sem živel. In ko so šli oni dalje, ko niso več delali rodoljubnih verzov in niso več nosili širokih klobukov in so bili zmerom bolj in bolj debeli, sem ostal jaz, kjer sem bil, in sem se vrtel v kolobarju. Drugi se šli z življenjem po vseh potih in ovinkih, niso bili nikoli ne večji in ne manjši, ker jih je videlo življenje zmerom od blizu. Jaz pa sem bil že daleč zadaj, zmerom dalje, naposled me niso videli več in so me pozabili . . . Kaj pa vam je, gospod Poljanec? Ali sem vas razžalil?"

Poljanec se je zleknil na stolu, vzdignil je kozarec in je pil, da bi zakril grozo, ki mu je bila spačila obraz.

„Tudi jaz sem že tako mislil, gospod Valentin, kakor pripovedujete!“ je izpregovoril mukoma s tihim glasom.

„Tako je, kakor pripovedujem. In zato ni ob teh dolgočasnih urah nikogar k meni. Spomnijo se me, kadar me srečajo, in še takrat se začudijo, kakor da bi ugledali znanca od Sv. Krištofa. Moja doba je minila, umreti bi bil moral ž njo, ali pa jo pozabiti. Ah, in tako kratka je bila tista doba! Te dni, ko sem bil sam in me je obsenčilo spoznanje, sem štel dobe, ki so šle že mimo mene. Naštel sem jih pet, in če mi da Bog učakati zimo, jih bom štel šest. In poznam ljudi, ki so živeli vseh petero, prijatelj, živeli in jih niso samo gledali od strani kakor jaz. Kako spretni so ljudje, o, kako spretni!“

Gospod Valentin je izpraznil že dvojce kozarcev; lica so mu rdela in oči so se mu svetile. Poljanec ni razumel več njegovih besed; tako težka mu je bila glava, kakor da je bil prečul vso noč. Vstal je izza mize.

„Kam pa, kam?“ se je prestrašil gospod Valentin.

„Imenitno pot imam še nocej,“ je jecal Poljanec. „Skoro bi bil čisto pozabil nanjo . . . Ali poznate gospoda Petrina?“ je vprašal nenadoma in komaj da je sam vedel zakaj.

„Petrina?“ se je začudil gospod Valentin. „Seveda ga poznam, Petrina. Moj prijatelj je bil nekdanj takorekoč. V tisti dobi, veste! Ah, da ste slišali, kako lepo je govoril! Ženske so jokale in so nosile teden dni trobojnico in lipov cvet na prsih. No, on se ni vrtel v kolobarjih. Stopil je v resno življenje in je uvaževal praktične razmere . . .“

„Kako pravite?“ je vzkliknil Poljanec in ga je pogledal z velikimi očmi.

„Takrat je imel ljubico — v tisti dobi namreč, ko je delal rodoljubne pesmi, kakor smo jih delali vsi. Pozneje pa je seveda,

kdo bi mu zameril, stopil v resno življenje in se je oženil bogato. Nekateri ljudje imajo srečo . . .“

„Kaj pa se je zgodilo z ljubico?“ je vprašal Poljanec in vrtelo se mu je v glavi.

Gospod Valentin se je nasmehnil.

„Pravkar nama je prinesla drugo steklenico, in če še malo ostanete, gospod Poljanec, jo izprazniva skupaj.“

Štefan Poljanec je zgrabil klobuk, pozdravil je, da sam ni vedel kako, šel je mimo prijazne, okrogle gospe skozi duri ter hitel po stopnicah na ulico.

Bilo mu je, kakor da je bil ugledal v ogledalu svoj obraz, že napol spačen od smrti, rumen in zgrbljen. In Poljanec je spoznal v svojem srcu, zakaj je imel rad gospoda Valentina.

Pozno je že bilo, ulice so bile samotne. Štefan Poljanec pa se ni več obotavljal, stopil je v hišo z zagrnjenim oknom in je pozvonil.

„Jaz bi se ne vrtel rad v kolobarju!“ je pomislil, ko je čakal pred durmi in slišal korake, ki so se bližali.

(Dalje prihodnjič.)

Zvezdic ni nocoj . . .

Zvezdic ni nocoj na nebu,
in na zemljo dežek tih rosi . . .
zlatih nad nocoj ni v duši,
v srcu pa ni sladke radosti . . .

Daleč najini so cilji,
trnjeve k njim vodijo steze . . .
misli najine — vse ljube želje -
presamotne hodijo cesté . . .

Dežek tih rosi na zemljo,
svetlih zvezd na nebu ni nocoj . . .
srce le na srcu naj počiva —
in v ljubezni išče svoj pokoj . . .

Kristina.

A. N. Pypin.

Spisal dr. Ivan Prijatelj.

(Konec.)

IV.

ep aprilski dan je bil — sedaj bode že tri leta od tega ¹⁾ — ko sem nameril korake na četrto ulico Vasiljevskega otoka obiskat Pypina. Skozi prostrane „linije“ peterburškega „latinskega kvartirja“ je vlekel z morja čist, svež veter; napovedovala se je ona nežna severna pomlad, ki je ne pozabi človek, ako jo je preživel enkrat sredi redke, prosojne flore Finskega zaliva.

Postrežnica me je vedla v salon, in preden sem se mogel dobro ogledati po svetli, čisto belo opremljeni sobi, so se že odprla vrata in iz sosednje sobe je stopil predme ruski učenjak. Kakor ruski kmet je videti s svojo tršato, krepko, zastavno postavo, bujnimi, gladkopočesanimi lasmi in dobrodušnim, širokim, do vrhu lic poraslím obrazom, iz katerega gleda dvoje majhnih, rjavih oči, ki živo zagore, ko prične govoriti o Rusiji.

Ta mož pozna Evropo, pozna njene kulturne vrednosti in ne samo komforta njenih kopališč, a svojo Rusijo čuti v vsakem svojem utripu. Celó svoje življenje se je trudil približati Rusijo Evropi, pokazati raznim teoretikom geografično, historično in kulturno istino, da spada Rusija k Evropi in da morajo zavladati nad njo iste socialne in kulturne zvezde-vodnice kakor na zapadu. Kot tak je znan po svojih delih. Zato se človek začudi, ko ga vidi pred seboj osebno in to na videz — čisto drugačnega. O zapadu niti besedice, samo Rusija in Slovanstvo sta mu v mislih. Ko ga človek posluša, izprevidi vso ironijo ruskih birokratskih preganjanj. Ta človek ni bil ruski vladi pogodú, da mu je leta 1861. odvzela profesorsko mesto in mu leta 1871. preprečila sprejem v akademijo! In vendar je ta mož Rus v vsakem izgibu svoje duše in ljubi svojo domovino in to s pravo rusko ljubeznijo. Pred domačim svetom graja njene

¹⁾ To poglavje je bilo napisano, izvzemši nekatere poznejše izpremembe, leta 1903. pod svežim vtiskom občevanja s Pypinom kot sestavek v dnevniku.

napake ter brezobzirno odkriva njeno zaostalost; pa naj poskusi tujec ali tudi „brat“ izreči kako besedo kritike o Rusiji, in našel bo v njem vročega zagovornika „svete“ domovine njegove. To rusko lastnost sem opazoval povsod med Rusi. A najbolj me je iznenadila pri dveh proslulih zapadnikih: moskovskem profesorju zapadnih literatur Alekseju Veselovskemu in Pypinu.

Pypin je pred menoj bridko obžaloval, da zapadni Slovani prezirajo Rusijo. Ne spoznavajo je, kakor bi jo morali; in kadar grajajo razmere v njej, se ne zavedajo, da govore že čisto kakor Nemci, od katerih dobivajo vse svoje pojme o Rusiji. — „Zapadni Slovani tiče popolnoma v nemštvu. O naši literaturi se poučujejo po nemških virih, in kadar nemški kritiki zagovore o kakem umotvoru našega slovstva, grede Slovani k Nemcem po prevode in iz njih prelagajo ruska dela.“ Pri teh besedah vzplamte starcu oči. Z energično gesto indignacije se vzpne na svojem naslanjaču: „Westen, kakšen znak je to? Znak propada in potapljanja v tujstvu!“

„Od časa do časa pride kateri izmed njih v Rusijo. A ne pride je proučevati, ampak soditi . . . Bili so pri nas Murko, Holeček i. dr. Ali pa je res že zadosti, videti žandarma na ulici in lakaja v hotelu in potem modrovati o policajstvu, lakajstvu ruskem? In dajati nasvete Rusiji! Ta se smeje . . . Kdor jo je proučil, spoznal, razumel, on veruje vanjo in v njen samostojni razvoj.“

Človek bi ga rad spomnil na prejšnje in sedanje razmerje zapadnih Slovanov do Rusije, na poprejšnje brezmiselno hvalisanje vsega ruskega in novejšje kritično stališče, ki brezdvomno razodeva napredek, čiščenje pojmov, nekak štadij, ki bo v njem prvič mogoče potegniti paralelo med zapadno in vzhodno slovansko kulturo ter dognati to, kar je različni kulturni razvoj v eni in isti rasi ostavil neizpremenjenega, skupnega in torej vrednega, da se sprejme za bazo neke realnejše zajednice. Saj je to edina pot, da se odkrije neka bolj ozmisljena in jačja kulturna zveza nego same samcate jezikovne podobnosti in predstave o ruski sili, ki je na njih slonelo poprejšnje zapadno rusofilstvo. Opomnil bi ga človek na nove realnejše težnje, ki se oglašajo tuintam vedno pogosteje med zapadnimi Slovani: sprejemati iz ruskega prosvetnega življenja vse to, kar nam je prikladno iz čisto sebičnega in torej kulturno najbolj zanesljivega vzroka: ker nam prija in nas razvija. A da najdemo to, česar iščemo, moramo ne samo opazovati, gledati stvari v Rusiji, ampak jih tudi sondirati in — soditi. Toda nočem motiti starca v njegovem plemenitem srdcu ter mu segati sredi razvnetega razla-

ganja v besedo. Vrhutega bi to bilo skoro brez koristi, zakaj mož je tudi v ostalih vprašanih zaostal za sodobnimi stremljenji. Sedanjost ga je prehitela, ko je sklonjen razglabljal in odkrival korenine preteklosti. To kakor da bi sam čutil:

„Veste, kaj vam svetujem? Ne bavite se z literaturo antikvarno. Mi vidimo na zapadu, kakšen predmet društvenega zanimanja postaja sodobna zgodovina in kritika slovstva, kako interesira, vznemirja in giblje človeštvo. Mogočen socijalni faktor postaja . . . In to se opaža tudi pri nas. Starino študirajte zase, da vam bo neprestano pred očmi genetični razvitek sedanjih stvari in pojavov. Nič na svetu ni slučajnega, samo od sebe, brez preteklosti. A sedanjosti ne razume pravilno, kdor nima vsaj v glavnih potezah pred očmi preteklosti. Veste, zakaj vam to govorim? Ker se boste morebiti hoteli podvreči hvaležni nalogi, odkriti na zapadu temu ali onemu človeku, zanimajočemu se za sedanjo Rusijo, dejstvo, da ruska literatura ni, kakor zapad misli, neki hipen, nenavaden pojav, ampak da je prirodni historični rezultat ruske misli in čuvstva.“

Na ostalih sestankih sva govorila skoro vedno o ruskem slovstvu. V teh razgovorih je kazal, kako so mu zlasti pri srcu pisatelji njegove dobe. Pritoževal se je, da je Saltykov tako malo znan. — „To je velik talent, ki je bil obenem duh in srce, satira in humor brez groteske kakšnega Swifta ali Rabelaisa. Seveda je on tičal vedno tako v aktualnostih, da ga celo sedanji ruski naraščaj ne pojmuje več popolnoma. Saltykova bi bilo treba odkriti zapadu, ga prevajati, a ne brez večšega komentatorja, poznavajočega Rusijo njegove dobe. Potem bi prodril in zaslovel tudi na zapadu. Saj tudi Gogoljevega „Revizorja“ ne razume Evropa še do danes, ker ji ni nihče razložil in razjasnil onega birokratskega ozadja, ki je iz njega vzrastle kot silen, temperamenten protest in sijajen dokument samoniklega in samoregulativnega ruskega duha.“

Vrhutega je Pypin čestilec Gljeba Uspenskega. V sedemdesetih in osemdesetih letih je bila Rusija polna njegove slave. Ko je bil Brandes v Rusiji, so mu povsod pravili o njem. Mihajlovskij, ki je par desetletij vodil literarno kritiko, ga je dvigal na ščit. Tudi Pypin ga nenavadno ceni in obžaluje, da ga je na zapadu doletela ista usoda pozabljenosti ko Saltykova. Sicer se mu pa tudi v Rusiji ne godi dosti bolje. Ko je pred par leti umrl, so listi v kratkih beležkah registrirali njegovo smrt. Stvar je že taka: možje, ki so pretesno zvezani s kakšno dobo, postanejo preteklost, ko postane preteklost njih čas. In noben komentar jih ne more popolnoma

vživiti. Samo kdor je bil tako velik, da se je dvignil nad razmere svojega časa in zapustil sledove svojega duha v večno človeškem, ta hodi s sedanjim človekom, kakor je hodil s preteklim in bo hodil s prihodnjim.

O novejših pisateljih Pypin ne govori rad. Leposlovni revolucionarji, zbrani okrog Gorkega, so mu pretirano mračni. Gorkega ima vseeno za talent. Modernistov okrog Merežkovskega in moskovskih dekadentov okrog Baljmonta ne more trpeti. Merežkovskega smatra sicer za nadarjenega, a hladnega, kozmopolitsko hladnega, brez toplote in sočnosti ruskih čustev. V Volynskem vidi premetenega žida, ki hlasta za idejnimi senzacionalnostmi na zapadu, da gre potem prvi ž njimi krošnjarit po Rusiji.

„Prosim vas, kaj pa je ta Nietzsche, ki o njem toliko govore naši moderni? Übermensch, človek brez usmiljenja! . . . V Nemčiji, Franciji naj se v božjem imenu navdušujejo zanj; tam je zanimiva specijaliteteta. Poleg racijonalistov, materijalistov, pesimistov, pozitivistov in simbolistov je zanimiv tudi lahko aristokrat-individualist. Toda kako se more ruski človek navduševati za človeka, zanikajočega usmiljenje, milosrčnost, tega ne umem. Po rusko bi se človek brez milosrčnosti ne imenoval „Übermensch“ ampak „negodjáj“ (ničvrednej). Saj je iz človeka šele sočutnost napravila človeka.“

Pri teh besedah začutiš pred seboj pravega Rusa, ki bi se dal karakterizirati z eno samo besedo: altruist. Te besede ruski čar moraš poznati, preden se spustiš v globino ruske duše. Ako nimaš tega ključa s seboj, ti bo ostalo vse gluhozaprto v labirintu ruskega duha. Dostojevskega, človeka najsilnejših individualnih strasti, najkompliciranejših čustev in genialnih bliskov uma, pogrezajočega se v najskrivnejše globine človeka in dvigajočega se v najvišje sfere duha, borečega se s samim seboj in nahajajočega oporo v Bogu, ne razumeš, ako ne poznaš preprostega, krotkega ruskega usmiljenja. Brez tega ključa ne veš, čemu privaja na pozorišče svojih romanov od časa do časa vedno zopet svoje priljubljene brezzaščitne otroke, iščoč v njih rešitve neke uganke, ki ga muči in ki je uganka njegovega Boga. Odtod njegov postulat Boga-povračnika, ki se ga pisatelj Karamazov oprijemlje že zaradi onega samega nedolžnotrpečega otroka, ki se je trkal s pestjo po prsni in molil v zatohli kleti s svojimi nemaščevanimi solzami k „Bogcu“. — Ves njegov veliki talent ga vleče na novo, v začetku vsekakor individualno višjo fazo človeka, a on se s silo vrača nazaj med „ponižane in razžaljane“, postaja včasih naravnost reakcionaren, ker ne veruje

v bodočo vseobčo srečo napredka, osnovanega na individualizmu. — Isti proces se nam razodeva v duševnem življenju Tolstega, ki je na svojem visokem potu, na sijajnih višinah svojega duha naenkrat začul iz človeških nižin pridušen klic: usmiljenje!, se namah okrenil in odpovedal svoji visoki individualni stezi ter zanikal umotvore svoje, nastale na njej. Pristopil je k najmanjšemu. V odgovor na klic po sočutju je izdal geslo: ne protivi se s silo niti zlu! in se s tem odpovedal napredku in kulturi, ki s silo uničuje, da s silo ustvarja.

Isti čar kot za Rusa beseda „usmiljenje“ pa ima za Nemca geslo: „napredek“, h kateremu stremi z vso elementarno brezobzirnostjo. In Nietzsche je oni nemški filozof, ki se je izrazila v njem ta lastnost nemškega duha najrazločneje in najodkriteje. Ta veliki immoralist sovraži vsak altruizem, ker bi ga oviral v njegovem individualnem izpopolnjevanju. On se odvrta od slabotnih in ponižanih in v zaletu za individualnim napredkom pripravlja pot njega najvišji kristalizaciji, svojemu idealnemu nadčloveku. — V teh treh možeh se jasno zrcali diametralno nasprotno naziranje dveh ras in nam dela docela umljiv plemenski srd, ki ga goji napram Nietzscheju Pypin, ta pristni Rus, vrhutega še sin ruskih šestdesetih let preteklega stoletja, te najbolj utilitarne in socijalne dobe, ki ni imela mesta za individualizem.

Pypin se zanima tudi za umetnost vsestransko. V slikarstvu je njegov ljubljenec sočni, v realnosti tičoči poglavar „peredvižnikov“ — Rjepin, čigar „Zaporožci“ vise v dobri reprodukciji na steni učenjakevega salona. Na to sliko človek vedno iznova naleti v salonih ruskih literarnoizobraženih družin, dokaz za to, kako široko in globoko je bil pognal znameniti ruski realizem korenine v ruskem društvu. Vrhutega krasi belo tapecirane stene večje število snimkov, skulptur kiparja Antokoljskega, osebnega prijatelja Pypinovega. Podaril mu jih je umetnik sam in signaliral vsako podobo z lastno-ročnim podpisom.

Iz glasbenikov ljubi Pypin poleg Glinke in Čajkovskega zlasti Musovskega. Posebno toplo govori o njegovem „Plesu čarovnic na Lysih gorah“, poudarjajoč ruski značaj te skladbe. Tudi Rubinstein mu je pri srcu. Žive besede občudovanja ima posebno za poslednjega skladatelja „pljask“. „Koliko pristno ruske dobrodušne šegavosti je v njih! Na primer v „pljaski“ z naslednjim sujetom: Ruski kmetič se je napil. Vsled tega je doma pri ženi ogenj v strehi. Končno se pomirita. Na ženino prigovarjanje mož sveto obljudi,

da tega ne stori nikoli več. A ne zdrži. Pri prihodnji priliki je zopet pijan. Ha ha ha!“ In Pypin se smeje od srca, kakor da bi čutil vso ono prekipevajočo življenjsko energijo, ki jo izraža ruski kmet v svojih „pljaskah“. Kmetič pleše od nebrzdane življenjske radosti in kakor v pesmi tako daje tudi v plesu duška svoji silni ruski duši.

Pogovor nanese tudi na Pypinova lastna literarna dela, med tem na njegovo „Zgodovino slovanskih slovstev“, ki je pošla v ruskem izvirniku kakor tudi v nemškem prevodu. Potrebna bi bila nova izdaja. Pypin pravi, da misli ukreniti vse potrebno, da izide v novi predelani izdaji. Na njegov poziv sem mu pripravljen oskrbeti obris slovenskega slovstva jaz. Za češki oddelek je naprosil prof. Franceva, za poljski Kallenbacha, maloruski oskrbi Ljaščenko, hrvaški Lipovskij, srbski Korabljev, za Bulgare še nima nikogar. Pri tem stavi za pogoj vsakemu sotrudniku, da samo nadaljuje zgodovino do današnjih dni, njegovega poprejšnjega dela pa se ne dotika. Glede slovenskega slovstva mu izrazim svoj pomislek, da bo sedaj javljne mogoče vzdrževati njegovo „ilirsko“ stališče napram slovenski literaturi, ki ga je bil zavzel v sedemdesetih letih, dvomeč celo o opravičenosti samostojne slovenske literature. Opozarjam ga, da je takšno stališče nedosledno pri tako vnetem zagovorniku samostojne maloruske literature, kot je on.

Pypin molči. Očividno mu moji ugovori niso pogodu. Slovence in njih kulturne razmere pač premalo pozna. To se pokaže takoj, ko prične pripovedovati, s kom se je bil osebno seznanil v dnevih svojega študijskega popotovanja v mladosti: „V Pragi sem se spoznal in sem občeval s Šafaříkom, Palackim, Riegerjem, Šembero, Hanko, Patero, Nebeskim, in k temu pristavlja: „a izmed vaših s — Šenoo.“

* * *

Predzadnjikrat sem videl Aleksandra Nikolajeviča ob slavnosti, ki so mu jo bili priredili ruski učenjaki povodom petdesetletnice slovstvenega delovanja in sedemdesetletnice rojstva. Akademik Korš me je bil ljubeznivo povabil na svojega izvoščka. Ko sva stopila v znani mi svetli salon, se je trlo v njem znamenitih ljudi ruske znanosti. Čitale so se dolge adrese, govorili vzneseni govori, izročale diplome. Tiho učenjakovo stanovanje je bilo polno prazničnega šuma, glasne slave. Mnogoštevilni čestilci so se tesnili in se zadevali ob palme, stoječe ob oknih in pogreznjene leta in leta v tihi pokoj

stanovanja kabinetnega učenjaka. Skozi redke zavese so se kradli nanje komaj razločni, hladni solnčni žarki. Govornik za govornikom je stopal pred slavljenca. In vsak je govoril o plodoviti, v delu in stremljenju prežiti — preteklosti . . .

Sivi starček je stal tih in upognjen kakor pripravljen, da vstopi skozi portal, ki se dviga nad vhodom v — zgodovino.

Jutro.

Pozdravljeno, vztočno obzorje!
Kot morje
si ti . . . Kakor zemelj nezemeljskih morje,
ki ladja solnčna ga orje,
kot morje žareče krvi!

Naklonil bi glavo in vate bi pal
in pokoj
bi zaplal nad temenom kot čaroben val
in kot bog plameneči v višine bi vstal,
vse misli bi vzel mi s seboj.

Kot meč leži cesta na plani zeleni
in ost
tega meča se brati s plameni
dežele božanske in v raj izgubljeni
popotnika vodi, — v prostost!

Vladimir.

Na vrtu . . .

<p>Na vrtu pri cvetkah dehtečih sem stal, ko žarek je prvi na nje posijal; —</p>	<p>iz njih pomladanski dih kvišku dehtel, — nad vrtom v oblačku je lahnem visel. —</p>
--	--

Omamljen od vonja
zaprl sem okó,
in sanjal o tebi —
ah, sanjal grenkó.

Ivanov.

Romantiki življenja.

Spisal dr. Ivo Šorli.

III.

d tega večera dalje se je začelo tisto od dne do dne neznosnejše življenje.

Zakaj z onim poljubom je bilo zagorelo v njem povsod, kjer je moglo zagoreti: v srcu, v glavi in v krvi vseh žil.

In danes je bilo že peti dan, da nista mogla biti niti za hip več sama skupaj in da sta se videla samo pri obedih po trikrat, kvečjemu štirikrat na dan. In tedaj sta se palila le še bolj in bolj s svojimi pogledi in srkala drug drugemu zadnjo roso iz oči, da je nista njuna žeja ljutejša in ljutejša . . .

A pred drugimi sta bila sedaj oba mirna in Lastanu se je zdelo, da je celo konzul izgubil sled. Bil je videti naenkrat sam nekam čudno plah; in včasih je Lastan opazil, da so grofičine besede do njega kratke in zapovedovalne. In trudil se je, da bi našel, kaj naj to pomeni, a dalje ni prišel, nego da se je moralo med njima nekaj zgoditi.

Drugih se pa skoraj niti bati ni bilo treba. Grajščak je bil sklenil postaviti na trati za gradom majhen paviljon v nekem posebnem, lastnem slogu in ni mislil in govoril drugega nego o tem svojem načrtu.

Tudi sedaj je slikal z živimi barvami, kako hoče spojiti to malo stavbo v lepo harmonijo z vso pokrajino. Kajti to mu je bila vodilna misel pri tem načrtu. Brat mu je prikimoval, grof pa se je očitno dolgočasil.

Lastanov pogled se je ustavil zopet dalje časa na tem lepem, a tako pustem obrazu. In zopet se je dvignila v njem misel, kako bi bilo, če bi izvedel, kaj se godi med njim in grofico . . . „Da, najbrže bi me res hladnokrvno ustrelil in šel potem mirno povprašat na oblast, ali je kaj dolžan . . .“

In potem je zopet začutil zlobno škodoželjnost in zadoščenje, da ima ta nadutež oči zavezane z lastnimi predsodki.

Prav tedaj je izrazil grajščak obžalovanje, da mu manjka nekega inštrumenta in da si ga mora šele naročiti iz glavnega mesta.

„Saj pojdem jaz jutri tja in ti ga lahko takoj odpošljem,“ se je oglasil grof.

„Ti pojdeš z doma?“ je vprašala grofica hlastno.

„Da, povabljen sem k baronu Bergheimu na divje peteline. Najbrže me nekaj dni, vsekakor pred nedeljo ne bo nazaj.“

Lastan je strepetal. In zapazil je, kako je izpreletelo tudi njo, da je šla z zbeganim pogledom čez svoje roke . . .

In potem so vstali in se razšli. Lastan se je ustopil ob vrata na teraso in čakal, da pojde grofica mimo. A šla je molče ven, za spoznanje bolj bleda nego navadno, in slišal je, kako je hitro zaprla duri svoje sobe za seboj.

Ostal je sam in strmel dolgo predse. Potem pa je odšel tudi on v svojo sobo po klobuk in hitel v gozd.

Postalo je bilo te dni že jako vroče, in danes se mu je zdelo, da se je pogreznil gozd v svoj prvi, še rahli, a že ves poletni sen, in s tihimi koraki je hitel k bližnji klopici. Samo najvišji vrhovi so se zibali v počasnem taktu kakor ogromne pahljače in včasih rahlo in daljno zašumeli . . .

Skoraj temno je bilo vseokrog in le tam gori na levi se je svetlikalo skozi ravna debla in sem do tu se je bleščalo kakor odsev z zlatom oblitega polja . . .

In tam na sredi tega polja je stal naenkrat grajščak in se oziral s počasnim pogledom okrog sebe. Lastan se je dvignil in ga opazoval.

„Aha! tako študira torej svoj paviljon,“ je prikimal predse.

Že je napravil korak, da bi stopil gori k njemu; kajti vedel je, da bi ga Starem z veseljem pozdravil. Stari arhitekt se je čutil skoziiniskozi umetnika — že njegovemu glasu, če je izrekel to besedo, se je poznalo, kako trdna je njegova vera v lastno moč, — in srečen je bil, če je našel človeka, ki ga je poslušal, ko je govoril glasno in važno o svojih delih.

A nehote se je Lastanu ustavila noga in njegov pogled je postal skoraj prežeč.

In oni je stal tam na istem mestu in nagibal glavo zdaj malo na levo, zdaj malo na desno in vsakotoliko so mu šle oči široko in počasi čez gozd. —

In v tem hipu je postalo Lastanu vse jasno. „Ne, nisi umetnik, — ker nisi poet. Samo mrtvo lepoto v stvarstvu občuduješ, samo prelivanje luči in bary čutiš, — — — ti samo vidiš naravo, a je ne slišiš, ti poznaš samo njeno telo, a niti slutiš ne, da ima divno, ogromno dušo . . .“

Oni tam gori pa je stal vedno na istem mestu in nagibal glavo zdaj malo na desno, zdaj malo na levo . . . In predse je bil zasadil majhno mizico na eni nogi globoko v zemljo.

„Glej ga, ko ne ve še, kam bi ji prišil, naravi, svoj gumb“ se je nasmehnil Lastan veselo. A takoj se je uresnil. „Ne, ni prav, da se norčujem“, je zmajal z glavo. „To so ljudje, ki vsaj nekaj store na svetu, ti ‚realisti življenja‘, kakor pravi mož sam. Jasen je njih pogled, in ko merijo zemljo in življenje pred seboj, pred njimi vse stoji in čaka, da zabodejo svoje instrumente predse in premerijo, kam to, kam ono. Mi pa tavamo tod okrog po zemlji, mi romantiki življenja, in sanjarimo in se pogovarjamo s šumljajočimi gozdi in cvetočimi tratami in iščemo vdanih oči in mehkih ust in se objemamo in poljubujemo s svojimi fantomi, ki so samo nam resnica, — vsem pametnim ljudem za hrbtno . . . Ah, sladko je tako življenje, a prav je, da nas ni veliko, ker smo pijani, in sreča je, da stojijo ob potih nad vsemi prepadi trezni ljudje kakor koli v ograjah, ker bi se sicer gotovo prej ali slej zvrtožglavili tja doli . . .“

„Eh, umetnik,“ je skomizgnil zopet. „Morda je nas desetkrat več, nas nemih, ki smo pristni, nego jih štejejo vse te dolge, oficijalne vrste . . .“

In zdaj mu je prišla zopet na misel vsaka beseda tega moža o življenju, vsaka onih pametnih, treznih besed, tako hladno, ostro se blestečih, in niti ena ovita z mehko, dehtečo, rožnato tenčico poezije.

In spomnil se je, da sta sedela spomladi, kmalu potem, ko je bil došel sem, tamle pod lipo in kako je on govoril z globokim navdušenjem o ideji harmonije življenja, ki ga je bila tule sredi proste narave popolnoma prevzela, in kako mu je Starem živahno pritrjeval in kako je njemu dobro delo, da je našel v očetu svojih gojencev sorodnega človeka. Toda zdaj se je zavedel, da je oni vse to umel popolnoma drugače, da je govoril le o harmoniji ostrozačrtanih idej, le o plastiki določenih form, a ne o skladnosti čustvovanja o zasanjanem pokoju srca . . . Kaj je njemu meglica? Ali jo moreš oblikovati v trdnem marmorju? Saj je le nad zemljo plavajoča mokra pega in ne sanjava misel zaljubljene poljane, ko jo kliče jutranje solnce izmed že pol pozabljenih polnočnih bajk . . .

In z vso jasnostjo se je zdaj zavedel, da bi bilo grozno, ako bi zasačil ta mož svojo hčer na krivih potih. Tu bi ne našla ne umevanja in ne usmiljenja in ne odpuščenja . . .

„Ti ubogo, nesrečno bitje!“ je vzdihnil in strepetal . . .

In strmel je zopet dolgo predse in novo spoznanje se je izvijalo počasi iz njegovih možganov . . .

Štirinajst dni po onem pogovoru z grajščakom pod lipo je bil prišel k njemu na kratek poset njegov naslednik. Starem je poudarjal z velikim zadoščenjem, da si je bil sam poiskal in vzgojil človeka, ki naj zasede za njim njegovo stolico ter nadaljuje docela v njegovem duhu njegovo delo. „Pristen umetnik s pravimi nazori o umetnosti!“ je rekel o njem . . . In Lastan se je zdaj spominjal, da je gledal tudi tega še mladega, elegantnega, korektnega človeka s krasno, svetlo brado z vedno večjo nezaupljivostjo. Vedel je neizmerno mnogo in govoril z gotovostjo in nezmotljivostjo svojega mojstra in prav isto, kar on, samo da je bil v njegovih ustih že vsak stavek dogma . . .

„Aha! in tega svojega učenca je namenil starec svoji hčeri,“ se mu je zasvetilo zdaj v glavi. Seveda, popolna harmonija med tastom in zetom . . . In ta zet je soliden, resen, delaven mož in bi bil dober, ljubezniv ž njo . . . Gotovo bi bilo bolje . . .

Bolje? . . . Hm, morda bolje, a dobro ne . . .

Ah, da!“ se je nasmehnil. „Ona je gotovo trdno prepričana, da se je zaljubila v me, ker je njen mož krut ž njo . . . Toda če bi bila zdaj žena tistega finega profesorja in bi bila prišla za vse poletje sem, bi se bilo zgodilo isto, prav gotovo isto! Samo to je: zanj ima opravičilo v sebi in borba same s seboj je bila lažja, zakaj če bi morala varati dobrega in korektnega človeka, bi jo pekla vest še huje . . .

Da, samo več bi trpela“ . . . Tako lahko si je predstavljal onega, kako hodi z mirnimi in strogo umerjenimi koraki po sobi in ji modruje o tem ali onem. In vsak njegov pogled nanjo je čistitka, da ji je usoda naklonila takega moža. In ona sedi ob oknu in strmi tja predse, daleč, daleč tja mimo tistih modrih besed . . . in ona sanja prav tako o tistem mladem človeku tam zunaj, ki sedi cele ure pod lipo in strmi predse, morda tako daleč in baš tja, kamor ona sama . . .

Samo več bi trpela . . . Morda, ker je njen mož tako dober in ga vseeno vara, ali pa ker ga vara, in je vseeno tako dober . . . Tako težke, kakor bremena na naših ramenih so dobrote ljudi, ki jih ne ljubimo, in tako težka dolžnost je hvaležnost do njih . . . In samo toliko vrednosti imajo, da nas težijo, ker mi gremo vseeno s to bridko butaro tja na svoja zgrešena, sladkožalostna pota, kamor nas vleče naše čudno hrepenenje . . .

Ne, tvoj oče te ni umel, ubogo bitje, in morda te ni srečal še nihče pred menoj, ki bi te bil umel . . . Saj so samo naše oči, zaznamovane s tistim samo nam umljivim znamenjem, in če se srečamo, se pogledamo in zavijemo molče tja ven izven ljudi v svoje tihe, skrite kraje . . .

In tako se je zgodilo zdaj, da stopava drug ob drugem tja nekam bogve kam in da je moralo priti tako . . .“

In misli se mu je zopet ovila vsa tajinstvena romantika krivde in s čudno grozo je strmel v tla, počasi korakajoč nazaj proti gradu.

Med poukom je opazoval danes dečka s posebnim zanimanjem. In docela jasno mu je postalo sedaj, da je to dvoje mladih bitij popolnoma različnih narav. Večkrat mu je ušel pogled na malega Friderika, ki je pisal med tem nalogo, ko je imel opraviti s Henrikom, in toplo mu je postalo pri srcu. Grajščak sam ga je bil opozoril, da se je vrgel mlajši bolj po materi. „Bila je nepopoljšljiva sanjarka, in tak bi lahko postal tudi ta dečko, kakor bi ne bilo dovolj, da je že hči popolna mama. In kam privede to, vidite sami: komaj je zaslišala o grofovih ogrskih gradovih, pa je že mislila, da ležijo v deveti deželi; in je silila tja s svojim z zlatom obšitim vitezom. In zdaj jo ima deveto deželo! . . . Zatirajte torej po svoji moči vsaj v dečku njegova sanjarska nagnjenja. Jaz ne maram naturalistov, a skoraj še manj romantikov življenja, — ustvarite mi dva zdrava realista in pridobili si boste celo moje srce.“ Takrat mu je iz srca pritrjeval, takrat sedeč širokò sredi svoje harmonije, — in tudi sedaj mu je prigovarjal razum, da je Staremova teorija za življenje edino prava, — — — toda nič ni mogel za to, da se mu je v tej uri srce oklenilo z vso silo tega svetlolasega malčka z globokimi, ves čas praznih bajk zahtevajočimi očmi in da mu je postal pogled hladen, če se je ustavil na tem drugem že skoraj dozorelem treznem obrazu pred seboj. „O, ti si pameten dečko in ni čuda, če vsi strmimo nad tvojimi ostrimi, jasnimi odgovori!“ ga je gledal sedaj in le napol poslušal njegovo gladko prevajanje iz latinščine. Zakaj Henrik je imel delati na jesen izpit za drugi gimnazijski razred, mlajši pa je bil določen za realko. „Ali meni se zdi, gospod dvorni svetnik, da je Friderik veliko bolj za gimnazijo in Henrik za realko!“ je bil opozoril Lastan Starema, ko ga je bil že nekoliko spoznal. „Baš zato sem dal prvega na realko in drugega na gimnazijo, da preprečim Friderikovo nagibanje preveč na idealistovsko in Henrikovo preveč na praktično stran. A oba naj rasteš pokoncu, to je moja želja!“ mu je bil odgovoril oni, in tudi v

tem je občudoval Lastan takrat njegovo modrost. A danes si zopet ni mogel kaj, da bi ne imel občutka, kakor da hoče pametni mož prisiliti rožo, naj požene poleg cvetja veliko svetlo listje in palmo, naj požene poleg listja grm rož. „Pa bo vse zaman!“ je zmajal z glavo. „Ah, ta pamet, ta strašna pamet, — kamor se človek ozre, povsod pokriva cvetoče življenje, kakor slana pomladansko livado!“

„Pa morda je prav tako!“ si je šel počasi z roko čez čelo in se nagnil bliže čez mizo, da bi pomagal dečku razrešiti težak stavek.

Po pouku pa je hitel zopet ven in našel pod lipo grofico.

Zdrznila se je, ko ga je ugledala, in hitro vstala.

„Kaj je že tako pozno?“ je vzkliknila.

„Ali radi tega mi vendar ne ubežite?“ Elza je z dečkoma na vrtu. Zakaj se me naenkrat tako izogiblujete?“ je pristavil bolj tiho...

„Niti enega pogleda opoldne!...“

Gledala je v tla in vrtela počasi svoj solnčnik pred seboj.

„No, zakaj?“ je ponovil.

„Zakaj? Bojim se vas?“

„Bojite? Mene?“ je zategnil.

„Vas in vsega tega, kar se je zgodilo z menoj,“ je strepetala in obrnila svoj pogled daleč ven čez ravnino.

„Glejte, saj vem, kako je to,“ je nadaljevala čez nekaj časa ter sedla počasi zopet na svoj stol. „Jaz vem, da me vi ne morete spoštovati.“ — —

„Ali, grofica!“ je vzkliknil burno.

„Recite mi vendar Selma, saj za vas pač nisem nič drugega več nego Selma. In poslušajte me do konca. Ne, prijatelj, jaz ne pravim, da me zaničujete, preveč umete človeško srce in posebno žensko moje vrste. Še nikdar nisva govorila o tem, a jaz čutim vendar, da me umete popolnoma. Zato vem tudi, da ni bilo še niti ene grde misli v vaši duši proti meni. Nekoč sem čitala, da skuša vsaka ženska, ko je enkrat zvalila — bodisi tudi le s pogledi — v svoje naročje moža, ki ga je zaželela, polagoma in diskretno preveriti, kakor da je on začel, da jo je on „omamil šele s svojim prvim poljubom,“ in da slednjič same verjamejo, da je bilo res tako. Jaz imam preveč spoštovanja do vaše bistrumnosti, da bi se drznila pred vas s takimi poskusi, a tudi če bi ne bila prepričana, da veste prav tako dobro kakor jaz, kako je prišlo med nama tako daleč, bi bila že preveč poštena, da bi hotela zvrčati glavno težo te krivde na vas. Ne, obdolžujem se temveč odkrito pred vami, da sem se bila jaz že sama, a veliko prej, nego ste me vi sploh opazili, zvrto-

glavila v prepad in da ste skočili šele na moj krik za menoj in samo iz usmiljenja . . .“

„Samo iz usmiljenja?“ se je zavzel počasi in zmajal z glavo.

„Da, samo iz usmiljenja! In to je bilo, česar se bojim . . . Morda se sme še moškemu smiliti žena, nikdar pa ne ljubica. Vam se sploh ni dobro smiliti!“ je pristavila nekoliko veseleje in fin smehljaj ji je zaigral okrog usten.

„Zakaj pa baš meni ne?“ jo je pogledal začuden.

„Ne tako!“ je zamahnila z roko. „Jaz sem mislila sploh moške. Zato ker ste vsi egoisti in so izjeme kvečjemu le tiste res pristne, često celo malo omejene dobričine. No, sicer pa naj bo: da baš vam moškimi vaše vrste se je nevarno smiliti . . .“ je prikimala zopet resno predse.

„In sicer, ker — — —?“

„Ker hočete in tudi znate življenje uživati. — Za vas so vesele ljubice, ženske, ki — — —“

„Ki ne mislijo ničesar, ne čutijo ničesar razen morda nekoliko strasti, take-le plitve, puhle mondenke? Hvala lepa!“ jo je prekinil vzhičeno.

Povesila je glavo in umolknila. Potem pa je rekla počasi in zamišljeno: „To pravite zopet vi prav! Toda če je tako, potem je bilo dvojno fatalno za vas, da se je zaljubila poročena ženska v vas. Fatalno pa je še bolj za to ženo . . . O, in če me premaga in se mi ulijejo solze iz oči . . . in to dan na dan . . . tako kmalu se me naveličate! . . . In potem se obrnete od mene vstran in pojdete . . . In jaz ne bom nikdar več vesela na tem svetu. O, saj vi ne veste, kako ljubi ena izmed nas! . . .“

Glas ji je odrekel in videlo se ji je, da se premaguje z vso silo . . . Ostro so strmele njene oči v daljavo, vse suhe in svetle in nosnice so ji vprav drgetale.

„Ali pustiva vendar to!“ je vzkliknil vznemirjen. „Jaz nočem izrekati tu nobenih priseg, ker so smešne in ne veljajo nič, a to lahko trdim, da vas ljubim, kakor nisem še nikogar na svetu. Zdi se mi, da bolj ne bom mogel ljubiti tudi pozneje nikdar več in da ima vsaj človek, ki si daja tako oster, skoro pedantski račun o svojem čuvstovanju kakor jaz, v trenutku, ko je prekipelo v njegovem srcu do vrha, popolnoma jasen občutek, koliko sploh drži to njegovo srce . . . In tak trenotek sem imel jaz snoči po onem poljubu . . . In čutil sem, da nimam, tudi če bi hotel, kdaj dati kaki drugi več . . . Ne čudite se, da so moji izrazi skoraj strokovnjaški,

skoraj termini, — skovalo jih je moje srce po tistem poljubu, ko mi je tolklo v prsih, da sem se bal za svoj razum . . . In zato: ne očitajva si ničesar več in vsaj midva ne zalezujva več drug drugega in ne preživa več v bodočnost. — Tu sva, dva uboga, s svojo težko, iz luči obsojeno ljubeznijo, z bele ceste v skrivališča pregnana otroka življenja, in zato proč vsako nezaupanje, proč vse, kar boli. Uživajva rajši in napolniva si vso dušo s sladkimi spomini za žalostne dneve, ki morda res pridejo in ki bodo prazni, če se ne bo vzelo še vedno iz prejšnjih v nje . . .“

Zagorelo je v njem in upijanjen svoje lastne krvi se je pogreznil popolnoma v svoj široki sedež in se zazrl daleč tja doli na južno stran . . . Ona pa se je čez hip počasi dvignila in pogledala plašno okrog sebe.

„Čas je, da grem. Predolgo sva že sama tukaj,“ je rekla tiho.

„In nobenega odgovora nimate na moje besede?“ je vprašal z nekoliko razdraženim glasom.

„Moj Bog, kaj naj vam odgovorim! Saj veste sami, kako je!“ je skomizgnila tiho.

„Ali tako ne prideva nikamor dalje!“ je vzkliknil še bolj razburjeno.

„Kaj moreva še dalje?“ se je ozrla vanj z mirnim, skoraj strogim pogledom.

„Ali se le dela ali je res taka?“ je zavrelo v njem, in že je hotel nekaj krikniti, a premagal se je naenkrat in vprašal počasi:

„Jutri on torej odpotuje?“

„Da, saj ste slišali sami.“

„Dobro! A potem je vendar več prilike, da bova lahko sama skupaj,“ je nadaljeval z vedno istim, nekoliko ostrim glasom.

„Da, morda. Ali veliko vsekakor ne bo mogoče.“

„Vi se bojite torej konzula?“

„Ah, ne!“ je vzkliknila naenkrat živahno, in čez obraz ji je hušknil zmagonosen nasmeh. „Tega sem strla popolnoma k tlom. O, saj veste — ženska je vrag, posebno, če ljubi in ji kdo stopa na pot,“ je pristavila samozadovoljno.

„In kako ste to napravili?“ jo je pomeril radovedno.

„Hm . . . Ali to je malo težko povedati,“ se je nasmehnila in zardela. „Saj veste, kako je bilo . . . Jaz sem prej samo čitala o takih stvareh . . .“

„No, in vi ste ga pustili priti vedno bliže. In ko je bilo čas, ste ga prijeli za vrat in stresli?“

Gledala je molče v tla in s tem potrdila njegovo domnevanje.

„O, to je izborno! In mislite, da res neha vohuniti?“

„Kakor hoče . . . A če le zine, mu stopim na vrat in porabim svoje orožje . . . On ve, da z mojim možem in mojim očetom ni šale,“ je vzkliknila z nekim čudnim ponosom, a obenem preplašeno umolknila, kakor bi bila za hip pozabila, da govori s človekom, ki ga čaka morda isto . . .

„Potem se torej ni treba bati nikogar več!“ je pomagal obema iz zadrege.

Molčala je zopet in gledala v tla.

„Ne, jaz tega ne prenašam več dalje!“ je vzkliknil nervozno. „In posebno če vem, da ni več čuvaja ob studentu, umrem žeje!“ je pristavil počasi, kakor bi iskal vsake besede posebej, kako ji diskretno povedati, kaj hoče.

A ona je še vedno strmela v tla . . .

„Torej jutri zvečer ob desetih na koridorju pred najinima sobama!“ je rekel tiho in vstal, da ji je bil tem bliže.

Strepetala je vsa, a še vedno molčala.

„Vse že spi takrat in nikogar ni na oni strani. Samo pet minut, da . . . da me ne zaduši ta ogenj . . .“

Prikimala je počasi in tako smelo, da je komaj zapazil, ter odšla počasi proti gradu. In drhteč in s širokoodprtimi očmi je strmel za njo . . .

In tisto noč potem ni mogel dolgo, dolgo zaspati. Kakor vroči, sladko omamljajoči sopari so se dvigale razkošne slike iz njegove razgrete domišljije in kri se mu je drevila divje po žilah.

Toda nad vsem tem razburkanim kipenjem je svetila še vedno mirna luč njegovega razuma in le spočetka so zapljuskali do nje navzgor vzpenjajoči se valovi.

Počasi se mu je pa vendar posrečilo vsaj nekoliko ukrotiti razigrane sile v svoji duši in pregledati kraje, kamor ga je bil zagnal deroči tok teh zadnjih dogodkov.

Zakaj zazdelo se mu je naenkrat, da je bilo vse tisto opazovanje, kolikor so ga bili vendar tako polni vsi ti časi od onega hipa naprej, ko je bil zapazil, kaj da čuti grofica do njega, vseeno le opazovanje človeka, ki ga nese reka dalje in dalje in ki vidi le v hitrici in tajni grozi svet na desni in levi, a da ga je šele zdaj vrglo tja, kjer naj se završi usoda te njegove nove ljubezni . . . Takrat, ko je grofica tam zunaj prikimala, takrat se je bil zadel njegov čolnič ob kraj in se ustavil . . . In vse to njegovo razburjenje nocoj je

bilo le še pojemajoče guganje valov pod njim. A zdaj je že zunaj in pod njim trdna tla.

In še enkrat mu je nekaj prigovarjalo, naj bi zapustil ta nevarni kraj. Njegovo mesto ga je čakalo še vedno in vsak dan bi se lahko vrnil; treba bi bilo pisati samo ravnatelju, naj ga pozove, da pride, ker si mora sicer poiskati nadomestnika, in imel bi pred grajščakom dober izgovor ter lahko odšel... In vsega bi bilo konec in ona bi ga zdaj še vedno pozabila . . .

Pa zadušil je takoj ta glas v sebi in se obrnil, kakor da hoče za vselej proč od njega, v svoji postelji na drugo stran.

Ne, niti ne morda toliko radi nje, — zdaj je hotel že radi sebe ostati... Še to moram, moram poskusiti v življenju, potem šele krenem za vselej in odločno na pravo pot,“ je zamrmral strastno v temino.

In nekaj kakor veliko hrepenenje po časih, ko bo vse to že za njim, mu je dvignilo prsi, daljna želja po sladkem, težko zasluženem počitku za opasnim, težavnim delom.

„Kakor strasten hribolazec, ki gleda iz doline na vratolomno čer . . . Še tja gori mora, dasi se jih je na tej poti že toliko ponesrečilo, potem je odpravil vse, kar je zahtevala njegova turistovska čast, in odtlej si bo smel izbirati bolj položne in več nudeče vrhove,“ se je nasmehnil samemu sebi.

Toliko je že okusil na svetu ljubezni, iz toliko kup jo je že pil, — samo iz te, s fatalnim paragrafom odičene še ne . . . Saj je moral že često k temu sladkemu viru v temno noč, v tajne, nevarne kraje, a treba se je bilo bati kvečjemu grajajočega zmajevanja z glavami strogih moralistov in morda še rezkih očitanj razljučenih mater, nikdar pa še ne strahotnega rožljanja verig iz temine . . .

Postalo mu je skoraj veselo pri srcu... Predvčeranjim še si je bil poiskal v grajščakovi zbirki kazenski zakonik in v njem prvi paragraf, proti kateremu je hotel v svojem življenju grešiti... In čital je s plaho grozo: . . . „in se kaznuje z ječo od enega do šestih mesecev...“

„No, tega se mi ni treba bati,“ se je nasmehnil zopet. „To tolažbo imam, da bi grof že sam obračunal z menoj.“

„Toda kaj bi mislil na to!“ se je stresel in si pokril z odejo svojo trudno glavo . . . In ležal je čisto mirno in se vtopljal zopet v svoje sanje globlje in globlje. In zavrela je zopet njegova kri in zakipeli so iz vseh globin burni valovi in iz njih so vstajale zopet težke, razkošne slike in se ovijale blede lučke nad seboj, da je počasi zamirala in zamrla . . . In v polsnu so zastokale njegove žejne ustnice še enkrat njeno ime

(Dalje prihodnjič.)

Črtice o burji.

Spisal dr. H. Dolenc.

(Dalje.)

ekel sem že, da je burja najsilovitejša v zimskem času in tudi po največ časa traja v zimski dobi. Jaz pomnim zimo, v kateri je burja štirinajst dni zaporedoma vihrala. Navadno poneha, kadar se zjasni nebo. Najbolj pa udriha takrat, kadar se preganjata z jugom.

Ko jug napenja in se burja nasproti zaganja, takrat ni varen ne človek ne drugo bitje po mestih, ki so burji najbolj izpostavljena. Burja buči po zraku, kakor bi celo nebo donelo. Da se to čuje v temni noči, je človeka kar groza. Jug jo odvrča in ne more prav do tal. Kar pa še bolj zabobni v nanoškem skalovju in proti tebi drevi tanki piš in trenotek potem pa zavrešči in zabobni okoli tebe, in da se nisi poprijel kamena odpeštnika ob kraju ceste ali kakega drevesa in, ako ni druge pomoči, legel na tla, pobere te silna moč s ceste kakor smet in srečen si, ako te le zmete v cestni jarek in te ne butne ob kak kamen ali kak rob. Ako se taki siloviti udarci pogostoma ponavljajo, takrat burja zmaguje, nasprotno je misliti, da jug prevladuje, ako so sunki le bolj redki. Seveda so to le bolj navadni ugibi. Sploh pa nima burja določenih znakov, kdaj da prične vihtrati in ne za svojo vztrajnost. Najbolj gotovo znamenje za pričetek burje je oblačno nebo z meglami po vrhah hribovja in da obenem toplomer jame padati. Megle se pomičejo proti jugozahodu in postajajo čimdalje bolj svetle in redke, in kadar se poprimejo le najvišjih vrhov in se iz njih trgajo, kakor bi cunje odletavale, takrat so pravi znaki za hudo burjo. Meglenim kapam po vrhah, ki se vedno trgajo, pa so zmerom enake, se pravi zastava. Brez zastave prav hude burje ni, in ko se že zastava pogubi in postanejo vrhovi jasni, takrat odneha silovitost burje, traja pa najdalje, ako še pri jasnem nebu in brez zastave venomer piha. Pregovor pravi, da burja z dnevom raste in z dnevom pojenjuje. Jaz temu ne bom ugovarjal, trdil bi pa, da nastane najhujša o mraku po solnčnem zatonu. Dogodi se tudi, da burja mahoma poneha, čez par ur pa zopet bruhne s tako silo med svet, da se ji ni mogoče ustavljati. Bilo je pred par leti, da je na večer dodobrega odnehala in

se je poštni voz brez držača in pri tihem vremenu odpeljal iz Šentvida proti Vipavi. Ob sedmi uri na večer so se odpeljali štirje vozovi z ogljem obremenjeni iz Šentvida, in predno so dospeli do Vipave, so bili vsi štirje v cestnih jarkih, ob devetih zvečer pa je bila zopet tihota. Jaz sem se drugega dne po ne mali burji peljal v Vipavo in vse to zvedel v Šentvidu, in ko sem se od tam naprej peljal, našel še dva voza prebrnjena in od drugih dveh še videl povališča. Taki presledki vzbujajo misel v premirju na bojišču. Kakor nepremagljivi orjaki stoje na svojih mestih utrjeni hrastovi in drugo burji privajeno drevje. Kako listjice še šumi po njih in kaka odbita vejica na lahko miglja na nitki. Semtertja se potrese še kaka vejica, in da ni še pravega miru, znači daljno šumenje v višinah. To šumenje se približuje in najbolj izpostavljena drevesa jamejo že namigavati. Šumenju v višini se pridružuje tudi že rahlo bobnenje, premirje je pretrgano in prvi udarec se že sluti za tistega, ki to pozna. In mahoma sledi drugi še hujši in kar obenem je vsa sila zopet razprostrta čez celo dolino. Žvižga in piska okoli tebe, kakor bi bil sredi sovražnih krogel, in bobnenje topov je domalega nepretrgano, ko se padec za padcem lovi in drobi po strugah in razpokah med skalovjem. Ko najhujše zabobni med pečevjem, takrat si misli, da je počila granata, kajti na stotine je žvižga okrog tebe in nad tabo in bolj prav storiš, da se na videz zgrudiš, kakor da bi te sila k tlom pritisnila in te po trdih tleh in kamenju povalila.

Omenil sem že, da bolj opasen nego burja sama na sebi je metež, ako se ji pridruži. Mrzla je tudi jasna burja, toda ako le rineš naprej proti njej in jo zmaguješ, se pri tem delu še ogreješ. Kraševac in Vipavec ji še nage prsi nastavita. Poznal sem priletnega moža od Zerjalov na Lozicah, ki je pogostoma prihajal na Pivko. Nosil je v zimskem času nizko kosmato kapico na glavi. Imel je na životu dolgo suknjo iz domače volne in tiščal roki čez život, da mu burja ni vihrala z dolgo suknjo, ampak prsi so mu bile tudi pri najhujšem mrazu vidne, kajti tudi srajca ni bila prav zapeta. In ko je mož stopil v hišo, vselej je pristopil k ognjišču, pomolil roki proti ognju in se nasmehnil, rekoč: „Mraz je mraz, danes je pa huda,“ in prsi so bile pa gole. Čujem, da ta mož še živi, je še krepak in se bliža devetdesetim.

VI.

Svoj spis sem pričel s tem, da sem rekel, da imam burjo prav rad in da se obilokrat z njo pogovarjam, ampak jaz odnotraj

v gorki sobi, ona pa odzunaj in na dobro zaprtem oknu. Živo mi prihajajo pred oči nekdanja velika ognjišča, na katerih smo se grela v zimskem času in kadar je odzunaj burja brila in na okna udrihala in po dimniku se lovila in bobnela. Mi mlajši smo poslušali in večkrat tudi pozeleli, da bi se tudi nam ponudila prilika, izkazati svoj pogum in svojo vztrajnost. Minila so leta in ž njimi dosti lepih ognjišč, na katerih se je sedelo in govorilo. Nadomeščujejo jih železna ognjišča in tudi pripovedovalci so se nam umaknili, ki jih sedaj namestujemo. Na nas je sedaj vrsta pripovedevanja, da zveste mlajši, kaj smo slišali in kaj doživeli in kaj se nam razgrne živo pred dušo, ko burja zabobni in se oživi spomin. Ni hudega, ako je burja sama na sebi, da se ji le ne vsiljujeta sneg in metež, ta zveza je pa že bolj pogubonosna.

Moj oče je bil krepak človek. Kot mladenič najboljše dobe je prišel k svojemu očetu v Podbrje pri Šentvidu. Ni našel nikogar pri domu, le hlapec mu je povedal, da so se oče s hčerami in sinovi odpravili v Vipavo k veselici. Strašanska burja je že vihrala in še naraščala, vendar je oče velel hlapcu osedlati mu Čičota, finega napolitanskega vranca. Hlapec je svaril, da nikar se ne skušati ni na konju pri taki burji. Oče ni odnehal in je odjahal. Ali že čez malo časa je pridirjal Čičo domov brez jahača. Hlapec, sluteč nezgodo, se je odpravil čez senožeti proti Izercam in je, bližajoč se temu kraju, zagledal očeta, ki se je plazil proti domu. Dolgo je trajalo, da sta se sešla in potem skupaj prirnila do doma. Oče je pripovedoval, da do Izerc je še mogel obsedeti na konju, tam da je burja konja in njega izrinila s ceste in da je, ko je hotel poskočiti s konja, njega burja ob tla povalila, konj pa je odskočil in jo ubral proti domu. Oče je vselej dostavil, ko je to pripovedoval, da take burje ni nikdar več skušal; on in hlapec da sta mogla le po vseh štirih se splaziti do zatišja in doma. Strah nas je bilo, je pravil oče, tudi v gradu, kajti celo noč so bingljali ob sebi zvonovi pri Svetem Roku. Tako zvonjenje je v resnici grozno. Jaz sem to sam skušal. Posetil sem s svojo mlado ženo svojega sorodnika. Burja je bučala in stresala in dolgo se nismo odpravili spat. Ležala sva z ženo v skrajni sobi in čimdalje bolj se je zaganjala burja ravno v naš vogal. V veliki sobi prav sredi nje je stala na plošči steklenica in tik nje sta bila kozarca. Kadar je udrihnil pravi sunek, se je stresel ves grad in steklenina na mizi je jela žvenketati. Vstal sem, da sem kozarca popolnoma odstranil od steklenice. Jaz bi bil zaspal, ali kar začujem cviljenje od cerkve

svetega Roka. Vedel sem, kaj to pomeni, in skočil zopet iz postelje in k svoji ženi in se je poprijel, rekoč ji: „Ne prestraši se še bolj, jelo bo zvoniti!“ In v resnici je jelo bingljati. Burja je zvonova obmajala in zdajpazdaj sta se oglašala, posamezno in skupaj. Ne želim nobenemu čitatelju, še manj pa kaki čitateljici, da bi kdaj enakega kaj skušala. Jutro potem sem pohodil lastnika sosednjega gradiča. Našel sem ga še v postelji, dasi je bilo že okoli desete ure. Šaljivo sem ga pokaral, da toliko časa lenobi, a on mi je na videz strogo odgovarjal, če ne opazim, da je imel po noči tatove v hiši in da torej sedaj spanje nadomešča. Pogledam po sobi in v resnici zapazim eno okno kar čudno zadelano, na tleh pod njim pa veliko škrl, s kakršnimi so večinoma krita poslopja v Vipavski dolini in tudi ta gradič, ki je sezidan na podolgat kvadrat in ima v sredi dvanajst metrov dolg prostor. S severnega dela strehe je izrula sila burje eno škrl, jo zavihtela čez ves notranji prostor in butila ž njo v notranjo okno južne strani, prebila obedve šipi in padla v sobo, v kateri je prijatelj spal. „Prebudil sem se“, je pravil, „in slutil hudi piš v sobi in za prvi hip ugibal, da so tolovaji skozi okno prodrli v sobo. S trudom sem prižgal luč in jo branil pišu in zapazil pod razsutim oknom škrl. Zadelal sem okno, kakor vidiš, škrl si bom pa hranil v veden spomin“. Prijatelj, takrat še samec je imel okusno opremljene sobe in tudi mizo, na kateri so bile raznovrstne posebnosti, in med njimi je ležala več let tudi škrl, ki je tehtala najmanj tri kile.

(Dalje prihodnjič.)

Zgodnji sneg.

<p>Vrtič krasen nasadila s cvetjem živim sem nekoč, cvetje čuvala, da slana ga ne vzame mi čez noč. —</p>	<p>Zgodnji sneg pobelil vrtič, cvetje živo je zakril . . . zamorjeno, pokošeno zdaj leži od smrtnih sil. —</p>
---	--

In zakril je rože moje,
strl jim žametni je cvet . . .
ljubček moj izbral si drugo
in odšel je v daljni svet. —

Kristina.

Dva portreta.

Spisala Zofka Kveder-Jelovškova.

1. Vida.

ih zimski dan je bil. Bila sem na obiskih pri prijateljici učiteljici. Vse je bilo belo — vas, gozdovi naokrog. Sedela sem pri oknu in gledala ven na drevje, ki se je krivilo pod belo sneženo težo. Zrak je bil poln snežink, ki so padale enakomerno in vztrajno ves dan. Veličastni zimski molk je ležal nad naravo in prodiral v hiše k ljudem. Čudno tiho je bilo srce, kakor utrujeno od težkih bojev, željno miru, počitka. Misli so mirovale, mirno so gledale oči, kako so padale snežinke, neprenehoma, neprenehoma . . .

Vstopila je Vida, postarna kmečka ženska, daljnja sorodnica moje prijateljice, kateri je vodila gospodinjstvo. Sedla je k oknu meni nasproti in je začela popravljati raztrgano perilo, ki je bilo še vlažno in je prijetno dišalo po vzduhu. Pogledala sem Vido. Polt njenega obraza je bila temna, obrvi in lasje že sivkaste, oči še vedno lepe in blesteče.

„Vi ste bila lepo dekle, ko ste bila mlada, Vida, — ne?“ sem rekla.

Nasmehnila se je. „O, čedno dekle,“ je pritrdila. „Najlepših ena, če verjamete. Zdaj, ko sem stara in grda, se lahko pohvalim.“

„In zakaj se niste omožili?“ sem vprašala. „Gotovo vam ni manjkalo snubcev?“

„Ne, snubcev mi ni manjkalo, res. Tu so bile druge stvari krive.“

Pogledala je skozi okno. „Lepi so taki dnevi, ko pada sneg. Čisto in tiho je v človeku, — se vam ne zdi?“

„Čisto, da . . .“ sem rekla in moje oči so obstale na smrekah konec vrta. Čudovito so se bile izpremenile, vse bele in krasne.

Povedala vam bom, zakaj se nisem omožila,“ je rekla Vida in si popravila sive lase, ki so se ji usuli na čelo.

„Iz ene vasi sva bila doma, jaz in on. Ime mu je bilo Seraf. Skupaj sva hodila v šolo. Potem ga je poslal njegov varuh v mesto, da bi se izučil za mizarja.“

Oba sva bila iz kočarskih hiš. On ni imel ne očeta ne matere, samo sestro, ki je bila moja vrstnica. Tudi meni je umrl oče tisto

leto, ko sem stopila iz šole. Z materjo sva delali pri hiši. Slabo se nama je godilo.

Ko se je bil izučil, je prišel Seraf za dva meseca domov v našo vas. Takrat je bil sedemnajst let star, a jaz šestnajst. Skoro vsak dan sva se videla, ker sva drugovali z Nežko, njegovo sestro. Ali nič takega nisva govorila skupaj.

Črez dva meseca je moral spet nazaj v mesto k mojstru. Dogovorili smo se, da ga spremiva z Nežko na kolodvor, dve uri daleč po bližnjicah. Tisti večer mi je rekel, ko smo stali pred našo hišo: „Vida, prav, da me spreliš, moram ti nekaj reči. Po poti ti povem.“

Jaz sem takoj vedela, kaj mi je namenil povedati. Sestri njegovi sem rekla drugi dan, da ga jaz ne pojdem spremljevat. Ali prosila me je in šla sem vendar. Pod neko lipo, kjer so se križale steze, smo počivali. In zopet je začel: „Vida, nekaj ti povem, če hočeš vedeti . . .“

„Jaz vem, kaj boš rekel, pa je bolje, da ne rečeš, Seraf,“ sem dejala. „Otroci smo še, kaj bomo govorili o takih stvareh.“

Vsa rdeča sem bila in vroča in tudi on je bil rdeč. Nisva se upala pogledati drug drugega. Samo roko sva si podala na kolodvoru, rekla pa nič.

Drugo leto se nama je godilo z materjo slabo. Od tistih par njivic toliko, da se naješ, a za druge potrebe ga ni groša pri hiši. Šla sem v mesto služiti.

Že par mesecev sem bila v mestu. Neko nedeljo se izprehajam po parku z znanko, kar nam prideta nasproti dva para. Seraf je bil in še eden njegovih tovarišev. Prebledel je, ko me je ugledal, in komaj da me je pozdravil. Mene je jako jezilo, da sem ga videla s tujim dekletom.

Ali ko stojiva z znanko pred vodometom, pristopi k nama oni mladenič, ki je bil prej v Serafovi družbi, in mi pravi: „Seraf bi prišel k vam, pa si ne upa.“

„Ko bi imel čisto vest, bi si že upal,“ sem rekla.

„On je šel z mojo sestro in vi ste ga jezno pogledala. Pa on nam je vsem pripovedoval o vas in vsi vas poznamo. Lepo je, da ste tudi vi v mestu.“

Nato je prišel tudi Seraf k nam, hodili smo do večera po parku in vsi smo bili veseli.

Seraf je hodil od tedaj vsak večer gori in doli pred hišo, kjer sem služila. Vedno bolj je bil zaljubljen. Prišel je gori pred stanovanje in pozvonil pri vratih, da bi prišla ven in mu rekla par besed.

Par mesecev je trajalo to, vedno bolj nerazumen je bil in jaz sem mu rekla enkrat: „Vse, kar je prav, Seraf. Jaz te imam rada, ali nikar ne hodi več zvonit gori k nam, da se gospa jezi name, tudi na oglu ne stoj cel dan. Ti imaš svoje delo, jaz svoje. Če ne bo drugače, pojdem na Dunaj.“

To se razume, da ni nič pomagalo, kar sem govorila. Rekla sem svoji gospe, kako in kaj, in izginila sem nekega dne na Dunaj.

„Zelo te imam rada in zvesta ti bom,“ sem mu pisala. „Naslova ti pa ne povem. Mlada sva še in lahko počakava dve ali tri leta. Jaz ti zaupam, pa daj še ti meni. Če si pa tak, da si boš drugo izbral, te pa tudi ni škoda. Ali jaz mislim, da nisi tak.“

Dve leti sem bila na Dunaju in nič nisem slišala o njem, on pa o meni ne.

Potem o Veliki noči sem prišla domov. Pet let sem bila proč, prihranila sem si nekaj denarja in z materjo sva se dogovorili, da bom ostala doma. Malo sem se naučila šivati pri ljudeh v mestu in s tem si človek tudi zasluži kakšen krajcar.

Tudi Seraf je prišel o Veliki noči domov, čeprav ni nič vedel o meni, da pridem. Varuh mu je svetoval, naj ostane doma in naj se oženi. Seraf me je vprašal, če bi hotela biti jaz njegova žena. In jaz sem rekla, da bom rada, da sem mislila nanj od otroških let.

Na Veliko nedeljo popoldne sva šla na pokopališče k njegovim staršem in k mojemu očetu na grobove. Daleč se vidi čez kraj in čez vasi z našega pokopališča. Lep pomladanski dan je bil, vse je brstelo in poganjalo po logih in po polju. Tam mi je Seraf trikrat prisegel, da mi bo zvest in da me ne zapusti nikdar.

Njegov varuh je hotel, naj bo poroka majnika meseca, moja mati pa, da naj bo jeseni. „Pet let si bila proč,“ je rekla mati, „spodobi se, da mi pomagaš pri delu na njivah teh zadnjih par mesecev, predno se omožiš.“

In jaz sem videla, da ima mati prav. Seraf pa je hotel poroko takoj in varuh ga je podpihoval. Imel je zanj drugo nevesto izbrano, bolj bogato in iz imenitnejše hiše, nego sem bila jaz.

Enkrat mi je Seraf zopet prigovarjal, naj ne čakam do jeseni. Malo sva se bila sporekla. Jaz sem mu dejala, če me ima tako malo rad, da ne more počakati par mesecev name, naj pa gre in naj si vzame, katero hoče.

In res, drugi dan v nedeljo sta se peljala z varuhom v sosednjo vas in snubila sta ono bogato nevesto, ki jo je varuh nasvetoval. Čez šest tednov je bila že poroka.

Jaz sem zelo jokala; bolelo me je jako, da me je tako pustil, ali pred ljudmi nisem hotela pokazati, da mi je kaj naredil.

Ali zdaj šele se je začela cela povest.

Seraf se je čisto izpremenil, postal je kar drug človek. Nikamor ni hodil med ljudi, vedno je bil čemer in zamišljen. Če sva se kje srečala, se je ustavil in gledal za menoj. In take oči je imel kakor živ ogenj. Kar v srce me je speklo in od Bog ve kako daleč sem začutila njegov pogled na sebi. Ogovoril me pa ni, tudi pozdravil ne.

Tako je bilo par mesecev. Jeseni enkrat sem kopala krompir na njivi gori pod gozdom. Mračilo se je že, nebo je bilo oblačno. In tak čuden veter je pihal. Krila so frfotala za menoj in jaz sem hitela, da izkopljem še tiste dve, tri vrste, da bi ne morala hoditi drugi dan še enkrat sem iz vasi.

Ravno Zdravo Marijo je zvonilo, vrane so krakale po njivah in v gozdu je hreščalo drevje od vetra. Čisto lahno se je še svetila večerna zarja na velikem, sivem oblaku, ki je stal nad vasjo.

Takrat je pristopil Seraf k meni. Iz gozda je prišel in take oči je imel, da me je bilo strah. Ves v plamenih je bil, vroč in divji.

„Ah, Vida, da te še enkrat vidim samo!“ je rekel in me je hotel objeti.

Jaz pa sem ga pogledala ostro.

„Ti, Seraf, si upaš priti in me objeti, ko si oženjen!“ sem rekla in vsa sem se tresla.

Takrat je padel predme na kolena. Okoli nog me je objel in z obrazom je udaril ob vlažno prst. „Oh,“ je rekel, „oh, Vida, če bi ti vedela, kako sem nesrečen! Oh, kaj sem storil, da sem tebe pustil! Kar ves brez miru sem. Kakor brez duše hodim okrog in ne vem, kaj bi počel!“

„Pusti me,“ sem rekla, „pusti me! Kakšno pravico imaš, da me objemlješ! Sam si hotel! Trpi, tudi meni je hudo!“

Stisnil me je k sebi strašno.

„Oh, Vida, kako sem nesrečen!“ je kričal. „Peklo je v mojem srcu. Odpusti mi, Vida, da mi bo laglje!“

„Jaz ti odpuščam. Tebi je teže nego meni, ker si ti kriv. Jaz nisem kriva in odpuščam ti!“

Ko sem pogledala naokoli, je bila že skbro noč. V gozdu je šumel veter močnejše, oblaki so leteli pod nebom.

„Pusti me,“ sem rekla, „če nočeš, da bo še večja nesreča!“

Potegnil me je doli, da sem tudi jaz padla na kolena. Pritisnil je svoj obraz na moj obraz. Kakor da so strašni, ognjeni plameni švignili name, tako mi je bilo. Lepo in strašno, neizrekljivo strašno. Zakričala sem od groze na vso moč.

Od spodaj s samotne kolovozne poti se je oglasil nekdo. Sunila sem Serafa od sebe in letela doli. Na poti sem se spoteknila ob kamen in telebnila sem po gramozu pred starega kmeta, ki se je vračal iz mesta domov.

„Kaj ti je, dekle?!“ me je vprašal kmet.

„Delala sem na naši njivi in se zapoznila. Pa je zaskovikala sova v gozdu in mene je stresla groza,“ sem rekla.

„O ženske neumne!“ je zagodrnjal kmet in spremil me je do doma.

Od takrat si nisem upala sama nikdar več na samotni kraj in v mraku nisem hodila čez prag.

O moj Bog, to so bili časi!

Šla sem po poti, prišel je Seraf mimo in jaz se mu nisem mogla umakniti nikamor. Obstal je pred menoj in počakal, da sem šla mimo. In potem je stal po pol ure na istem mestu in je gledal za menoj. O, strašno je bilo to! Od daleč me je kje zagledal in ves je vztrepetal in njegov obraz je bil tak, da si ga ni upal ogorčiti nihče.

Ob nedeljah je hodil v laze nad vasjo. Legel je v travo in gledal na našo hišo, da me vidi kje na pragu ali pri oknu.

Odšla bi bila od doma, pa nisem mogla. Mati je bolehala in nisem je mogla pustiti same brez postrežbe.

Leta so tekla, pa je bilo vedno enako.

Še dobro vem. Šla sem nekoč po stezi čez travnike. Po leti je bilo. Lep dan, solnce, vse je pelo in cvetlo okrog. Šla sem po stezi in naenkrat me je nekaj pretreslo. Vzdignem oči in ugledam njega. Kosil je bil. Sredi travnika stoji, naslonil je čelo na koso in jaz vidim, kako kapajo solze iz njegovih oči v travo. Zsvetilo se je v solncu kakor drag kamen in kanilo je v travo . . . Kakšne strašne solze so bile to, oh!

Šla sem mimo in nisem si upala ozreti se še enkrat nanj. Vsa plašna sem šla mimo in srce me je bolelo strašno.

Tako so šla leta. Pravili so mi, da živi drugače mirno z ženo, samo da je žalosten neprestano, da se nikoli ne smeja. Petero otrok je imel, ali tudi ž njimi se ni veselil kakor drugi očetje.

Neki dan sem šla s postaje. In pod tisto lipo, kjer smo počivali enkrat pred leti ž njim in z njegovo sestro, vidim, da stoji on in da drži najmlajšega otroka v rokah. Trgalo je cvetje z vej. Hotela sem se umakniti v gozd, pa me je že zagledal. Otrok je zdrknil doli na tla, on pa se je obrnil proč od mene in se prijel za glavo. Otrok se je zajokal, ali on se ni ozrl nanj. Bežala sem proč.

Neko jesen se je prehladil in zbolel. Pljučnico je dobil. Celo bolezen se ni smela prikazati žena v sobo in kadar ga je žgala vročina, je kričal na ves glas: „Vida! Vida!“ Na cesto ga je bilo slišati, kako me je klical.

Ljudje so hodili k meni in mi rekli, naj grem k njemu, da ne more umreti, dokler ne pridem.

Ali kako naj bi šla v njegovo hišo, kako naj bi stopila pred njegovo ženo in otroke?!

Ves dan je klical, predno je umrl: „Vida! Vida!“

Za pogrebom sem šla tudi jaz.

Jasen dan je bil, solnce, nikjer oblaka. In ko so spustili rakev v grob, je trikrat zagrmelo.

In spomnila sem se, kako mi je prisegel trikrat, da me ne zapusti nikdar, da mi bo zvest.

Prelomil je prisego.

Trikrat je zagrmelo z jasnega neba, ko so ga devali v grob. Bog ga je poklical! . . .“

Tiho je bilo v sobi. Zunaj je padal sneg in mračilo se je.

Stara Vida se je zagledala v smreke konec vrta. Dolgo je gledala tja, potem je rekla s čudnim glasom: „Vidite, zato se nisem možila.“

Vbodla je iglo v bel prt, da popravi rob na kraju, ali vbodla se je v prst in tri krvave kaplje so padle na belo platno.

„Srčna kri,“ je rekla in se je zasmejala.

2. Ana.

V Opatiji sem se seznanila z nekim Rusom. Bil je okrog štirideset let star in jetičen. Imel je interesanten obraz in lepe, velike, melanholične oči. Vedel je, da bo kmalu umrl. Ni se bal smrti in meni je včasih dejal, da je le „nežno in prijetno žalosten“, kadar misli na to, da ga čez par mesecev ne bo več na svetu.

Bil je od onih ljudi, ki so vsem simpatici, in osobito me ženske smo mu rade izkazavale majhne ljubeznivosti — „poetične

ljubeznivosti“, kakor jih je pokrstil on. Človek, ki je na smrt bolan, ima zase in za vse, ki ga poznajo, nekaj ganljivega: vsak bi mu izkazal rad še kaj lepšega in dobrega, da bi bili njegovi zadnji dnevi polni miline, tihe, neke žalostne sreče.

Ljubil je noč. One kraljeve pomladanske noči v Primorju, mehke, sanjave, svetlobe polne, dehtenja prvih rož, od neba do zemlje polne krasote in mamljivega slavčevega petja. Tiho leži morje, lahno, sladko dihajoče; stotisoč zvezd drhti v njem, kakor bi bile padle s ponosnega, kraljevega neba doli v jasne, neizmerne vode. Bog ve od katerega daljnega brega se glasi slavčeva pesem čez mirno morsko gladino, v rožmarinovem grmu se vzbudi drug pevec, od enega brega do drugega gre pesem čez morje in se dviga k zvezdam, ki so svetle, velike, čarobne kakor nikjer drugje.

Šla sva z Rusom ob morju po poti, na visoko skalo sva se vzpela in sedela sva dolge ure sama v svetli mesečini. Kraški hribje za nama so stali nepremično, molčeči, tuji in krasni, kakor niso nikdar krasni ob belem dnevu v solncu. Izlila se je lepota celega kraja v dušo, da je vzkipela do nebes, zamaknjeno so hodile oči okoli, srce je drhtelo v prsih.

Zapihal je jug od morja sem, božajoč, sladak in mamljiv.

„Oh, kakšne noči, oh, kakšne čudesne noči!“ sem vzkliknila in roke so se same vzdignile k nebu nedosežnemu, skrivnostnemu, veličastnemu.

Rus je zakašljajal. „Rad bi, da bi bila tista noč taka, v kateri bom umiral,“ je dejal in njegove oči so se široko uprle v nebo, polno zvezd so bile, žalostne in srečne obenem.

Pogledala sem čez morje in mojemu srcu se je stožilo. Daleč čez morje so letele moje misli v notranje kraje.

„Kam gledate? Na koga mislite?“ me je vprašal Rus.

„Rada bi, da bi bil tukaj tisti, ki ga imam rada,“ sem rekla tiho, tiho.

Nasmehnil se je. „Moje misli ne vedo kam bi šle k tisti, ki jo imam jaz rad. Morda je že umrla.“

Daleč na drugi strani v temnem zatonu se je vžgala rdeča luč.

„Ribiči spuščajo mreže v morje.“

Zopet je zapihal jug in morje doli je zapljuskalo. Zadišalo je po lovorikah, oljkah, cipresah, pelinu, timijanu in rožmarinu.

„Noč diši,“ je rekel Rus. Preko neba je letel bel oblak.

„Zakaj ste prišli tako sami zdraviti se k nam v naše kraje? Kakšnega svojega bi bili vzeli s seboj, lepše je.“

„Imam samo eno hčer, ki je omožena. Kaj bi hodila z menoj, lepše ji je pri možu.“

„Soproge nimate več?“

„Umrla je mlada, drugo leto najinega zakona.“

Slavci so peli, jaz sem gledala v luno. Globoko pod pečino je pljusvalo morje.

„Ljubili ste jo zelo,“ sem rekla rahlo.

„Zakaj?“

Ozrla sem se nanj. Njegov obraz je bil obsejan s srebrno mesečino, lep je bil in plemenit.

„Zelo ste jo ljubili, ker ste jo zvesto ljubili,“ sem rekla. „Ali ste ljubili katero po njej?“

„Nisem.“

„Lepa je taka ljubezen,“ sem rekla tiho in moje oči so šle za belim oblakom, ki je daleč, daleč padal v morje.

„Nisem ljubil svoje žene,“ je rekel Rus trdo.

Vstal je in stopil tik mene. Mnogo večji je bil od mene. Njegove oči so se uprle v morje, tja, kjer se je svetilo srebrno od lune.

„Ko sem bil mlad, sem imel prijatelja. On je imel sestro z velikimi, sivimi, plašnimi očmi, kateri sem posojeval knjige. Potem sem odšel v Švico in tam sem se seznanil s svojo ženo. Bila je tudi Ruskinja, bogata, lepa in študirala je drugo leto na univerzi. Zaročil sem se ž njo. — Sestra mojega prijatelja je bila takrat učiteljica nekje med mužiki. Pisal sem ji včasih in ona mi je odgovarjala točno z lepimi in obširnimi dopisi. Imenovala se je Ana.

Takrat se mi je zdelo zelo potrebno, da bi bili vsi ljudje učeni in izobraženi, da bi poznali filozofe in učenjake; zdelo se mi je, da je življenje prazno in ničvredno, če ga ne živiš po kakem filozofskem sistemu. Pisal sem Ani o tem in ona je čitala vse, kar sem ji svetoval, da naj čita.

Nekoč sem ji pisal, naj ne gnije tam v neznanem, umazanem ruskem gnezdu, naj pride v Švico študirat, da bo šele potem vedela, kaj je življenje. Pisal sem ji to med drugimi stvarmi in pozabil sem na to.

Kmalu potem sem bil pri svoji nevesti skoro celi dan. Njeni starši so prišli iz Moskve in slavili smo oficijalno zaroko.

Ko sem prišel zvečer domov v svojo sobico v majhni vili nad mestom, mi pravi gospodinja: „Obisk imate. Neka gospodična, Ruskinja, je prišla in že tri ure sedi v vaši sobi in čaka.“

Nisem se mogel spomniti, kdo bi naj bila ta gospodična. Zvedela je slučajno mojo addresso, sem mislil, in zdaj se je obrnila name, da ji svetujem zaradi stanovanja in študij.

Ko stopim v svojo sobo, vidim, da je to Ana. Sedela je v potno obleko oblečena pri mizi in v rokah je držala sliko moje neveste. Skrajno sem se začudil in vzkliknil sem: „Kaj pa si ti prišla, Ana, reci?!“

„Prišla sem, ker si mi pisal, naj pridem!“

„Jaz sem ti pisal, da pridi?! Ničesar ne vem.“

Njeno lice se je čudno zategnilo. „Pozabil si,“ je rekla in vstala.

„Kdo je to?“ me je vprašala in pokazala sliko.

„Moja nevesta,“ sem odgovoril.

Stopila je k oknu in še enkrat natančno pogledala sliko. „O tem mi nisi pisal,“ je opomnila. „Lepa je, čestitam!“ je rekla in mi podala sliko.

„Zdaj ostaneš in se vpišeš na univerzo,“ sem dejal.

Vzdihnila je. „O dragi, tako sem trudna od pota! Spremi me do hotela, kjer so moje stvari, jutri bova govorila o drugih rečeh.“

Res se mi je zdela zelo slabotna in utrujena. Spremil sem jo do hotela in ji dejal, da pridem drugo dopoldne ponjo.

Premišljeval sem tisti večer, kako je prišla, kje je dobila denar, ker je bila zelo siromašna.

Ko sem prišel drugo dopoldne v hotel, so mi rekli, da je odpotovala še tisto noč.

Šest dni je potovala iz Rusije v Švico in šest dni zopet nazaj. Tri ure me je čakala v moji sobi, in ko je videla mene in sliko moje neveste, se je vrnila nazaj.“

Obmolknil je. Gledal je za oblakom, ki je izginjeval daleč, daleč v morju.

„Oh! kakor oblak je sreča. Je in ga ni!“

Iztegnil je roke in jih zopet spustil dol. Obrnil je obraz proti meni, oči njegove so bile vlažne.

„Ona me je ljubila. In ko je bila odšla, sem vedel, da tudi jaz ljubim njo. Pisal sem za njo, pa ni bilo odgovora. Poročil sem se s svojo nevesto. Nisva bila srečna.“

Mnogo sem poizvedoval za Ano, a izvedeti nisem mogel ničesar. Samo to vem, da je odšla potem v Sibirijo — zakaj? kam? ne vem!“

Glasno so peli slavci po vrtovih, nebo nad nami se je vzpelo še više, milijonov zvezd se je bleščalo na njem. Molčeče so stali kraški hribje okrog, tuji in stokrat lepši nego o belem dnevu v

solncu. Morje se je raztezalo do daljnjih bregov v nedogled, vse srebrno, čudovito mirno, sanjavo. In pomladanski veter je bil prepoln svežih, opojnih dišav.

„O kraljeve noči, o čudovite noči! Naj bo tista noč taka, v kateri bom jaz umiral!“ je zaklical Rus z močnim glasom, naslonil je glavo nazaj v tilnik in raztegnil roke.

Potem se je zasmejal glasno. „Domov, domov! Kaj bodo rekli ljudje! Kompromitiral vas bom docela!“

Tisto noč, ko je umiral, je bila divja burja.

Književne novosti

Ivan Cankar: Potepuh Marko in kralj Matjaž. Knezove knjižnice XII. zv. (1905). — Stopal sem po strmi kameniti stezi, da sem prav od blizu zrl te rjavosive plasti razsušene kraške zemlje, ki je koprnela po blagodejni vlagi. Bil sem veselo razpoložen, saj sem bil brez skrbi, vsaj nekoliko ur čisto svoboden človek; bil je tudi krasen pomladanski dan, kakršne pozna le solnčni jug. Kdo bi torej ne bil vesel, četudi stopa po strmi stezi in kraškem svetu! Od časa do časa se je moja steza zavila, in tedaj sem zazrl pred seboj veličastno morje, po katerem je obhajala solnčna svetloba, prodirajoč tu skozi oblake in delajoč na živih valovih temnejše proge, tam usipajoč se v širokih snopih, prave orgije čarobnih barvnih prikazni, ki so se zdaj ostro lomile, zdaj mehko se prelivale v čudesne nianse. In na vsaki mojih vedno više ležečih postaj se mi je odprl nov, čudovitejši prizor, kolikor širše je bilo moje obzorje. Sprva sem strmел, omamljen od teh nenavadnih bojnih izprememb, potem sem slastno užival to bajno krasoto narave. In tako se mi je godilo čitajočemu divno povest o potepuhu Marku in kralju Matjažu, saj se je razgrinjal pred menoj čimdalje bolj čaroben svet misli in domišljije: čimdalje sem prodiral po stezi, ki ni bila ravna in gladka, tem krasnejši pogledi so se mi odpirali na bojne pokrajine čudesnega sveta, ki se širi in širi tja do pravljicne devete dežele, kjer so bajke doma in sreča, kjer je cilj našega hrepenjenja. In res je razlit nekak bajen čar preko tega Cankarjevega umotvora. To pa ne samo radi tega, ker je pisatelj spletel konkretno dejanje in samoustrvarjene like z bajnim junakom narodne pesmi in pripovedke, ampak vse delo objemlje neka tajinstvena poezija, nestalna in valoveča, ki je lastna pristni narodni pravljici. Kompozicija našega umotvora je vse drugo kakor enostavna in prozorna, vendar se razvijajo posamezni deli tega spisa tako lahko in naravno kakor bi drugače ne moglo biti, kar je svojstvo tudi narodnim proizvodom te vrste. In kakor je narodna pravljica in bajka, gibajoča se v sferah čudesnega sveta, kjer ne veljajo strogi zakoni možnosti in verjetnosti, često nejasna, včasih simbolično mnogo pomembna, brez strogega utemeljevanja, tako je tudi v pričujoči Cankarjevi fantaziji poleg najfinejše psihologične karakteristike površno očrtanih likov brez izraženejše fiziognomije, poleg najstrožje psihologične motivacije marsikaka megleno zabrisana partija, ki pripušča več kot eno

tolmačenje; to pa je baš za umotvore te vrste veleznačilno, in tega se je Cankar prav dobro zavedal. Narodna pravljica je dala umetniku povod za naš umotvor, a meni se zdi, da narodno slovstvo slovensko posredno še ni rodilo tako dovršenega dela, kakor je ta Cankarjev umotvor, in vendar ni majhno število spisov, kjer so pisatelji-umetniki izrabili narodne motive. Nekatere momente, ki dokazujejo mojo trditev, sem že zgoraj omenil, trdeč, da je Cankar izvrstno pogodil vsaj v nekaterih partijah duh in včasih celo slog narodnih proizvodov. Pri vsem tem pa je omenjeno delo vseskozi značilno za Cankarja in njegovo umetniško stvarjanje, kajti način, kako je spravil v zvezo svojega junaka Marka potepuha z narodno pripovedko, tolmačenje te pripovedke v zvezi z raznolikimi prikaznimi našega notranjega in deloma zgodovinskega življenja danes in v preteklosti, je razumljivo le pri Cankarju; takega dela bi ne bil ustvaril nobeden živečih slovenskih pisateljev. Pa ne samo svoji umetniški duši je ostal zvest Cankar pri tem umotvoru, ampak tudi svojim raznolikim tehničnim pripomočkom, ker tudi tu rabi poleg prostega pripovedovanja in risanja, poleg refleksij in reminiscenc sanje in fantazijo, da, poslužil se je celo dovolj samostojne epizode, ki jo predstavlja neznani popotnik-potepuh, pripovedujoč Marku povest o Ali paši; o slogu in njegovih cankarskih posebnostih niti ne govorim. — Sila, ki giblje vse dejanje, je tisto vseobče, neodoljivo hrepenenje človeškega srca po sreči, ki je lastno vsemu človeštvu. Vendar se izraža ta duševna sila pri raznih osebnostih, torej tudi pri narodnih skupinah različno, in zlasti te družabne enote so v teku časa kristalizirale to hrepenenje v stalne, rekel bi, narodne ideale, ki imajo svetlejšo ali medlejšo barvo, kakor je narod živel in čutil. Kot obče pravilo bi morda smel veljati stavek, da človek tem silneje hrepeni po idealu sreče, čim bednejše je njegovo življenje. Tak ideal slovenskega ljudstva je dobil polagoma obliko kralja-rešitelja, ki so mu že v XVI. veku nadeli konkretno ime kralj Matjaž. In lik tega kralja in vera vanj mu jasno priča, da je nastal ta učlovečeni ideal slovenske sreče v žalostni dobi tlačanske sužnosti; dasi pa je medel lik tega našega Mesije, vendar je bila silna vera vanj, gotovo silnejša za zdravje in pozemeljsko življenje kot vera v vsečloveškega rešitelja, ki je bil baš radi tega preabstrakten, najsi je slovenski tlačan ob nedeljah in praznikih v cerkvi in zlasti ob smrtni uri zaupno molil k njemu. In baš moč te narodne vere v zemeljskega rešitelja, pomen njegov za dušno življenje trpinovo, vso srečo, ki izvira iz nje, in vse razočaranje, ki ga prinaša bormim zemljakom, nam v živih barvah, v plastičnih oblikah in živahnih prizorih predstavlja Cankar v svojem junaku Marku potepuhu. Marko postane potepuh, ne radi vina, ki ga rad pije, ne radi plesa in harmonike, marveč radi svoje vroče, nestalne krvi, ki sploh dela iz ljudi popotnike, sanjave pesnike in prikazni, podvržene hipnim vtiskom. A vso srečo uživamo le v kratkih hipih; kdor premišljuje, kaj bo potem, ta ne uživa, njegova sreča vsaj ni popolna. Zato pa je tak človek, ki je sposoben za brezmiselno uživanje, za absolutno srečo, tudi najnesrečnejši človek, če ga ne osrečuje vsaj silno hrepenenje po sreči. In Marko — nositelj neodoljivega hrepenenja narodovega po sreči — je tak človek. Zato je Marko tudi umetniška duša v najprvotnejšem pomenu besede. Žaloval je po očetu sedem dni, potem pa se je vzdramil, češ: „Saj nisem bolnik, ne hudodelec!“ (1) Napravil je sedmino, slavno in veselo sedmino, in tako se je začelo z vinom, harmoniko in kvartami. Storil je svojo dolžnost še oderuh, in Marko je stal na cesti — popotnik, potepuh. In šele sedaj se je zavedel, da je prej užival, držeč križem roke, in sedaj je spoznal, da je zapravil to belo hišico na holmu, črni skrivnostni gozd in to sopeče polje, ki je vse govorilo, vse živelo. Razumel je govor narave in po-

lastila se ga je živa želja po nečem lepem, svetlem, velikem. Pozneje je zvedel, da je to sreča. Sreče pa ni brez ljubezni, zato so nesrečni ti kmetje s prstenimi, starikavimi obrazi, ki obdelujoč zemljo ne vedo, da je ona njih mati-rediteljica, marveč kolnejo grudo, ki vanjo sejejo skopo seme. Pa baš v tej sredi zve Marko, da je sreča, da mora biti, kajti vladal je kralj Matjaž in bo zopet vladal. In iz njih topih oči gori vena v kralja Matjaža, šli bi mu naproti tja v deveto deželo, zato mladi Marko ne more ostati v teh tesnih mejah, na grudi, ki je ne ljubi, zato popotuje. In ko spi pod tujim kozolcem, se priklati neznan popotnik — potepuh in mu pravi o srečnih Matjaževih časih, ki pa so bili goljufigivi, ki so rodili suženstvo. Trpka je povest o Ali paši, in Marko sliši, da ni sam zamatjaževal svoje dediščine. Pa Ali paša je bil Markov ujec, vanj je stavil mnogo zaupanja, in sedaj mu je tuji potepuh pokvaril vse nade. Pa da bi bilo kaj koristilo sužnjem strastno maščevanje, ko niso znali sami sebi gospodariti, marveč so pijani obležali po blatu, da so jih biriči kakor snope pobrali in povezali. In če ljubezni ni, kaj pomagajo vroče prošnje tete Agate, da bi Marko ostal pri njej. Da, zredil se je in odebilil, pa dobro se mu je godilo pri njej, a kaj pomaga, ko žive tu sami stari ljudje, ko je vse pusto in plesnobno; saj so ji ušli v svet celo lastni sinovi, brhki fantje, tja v obljubljeni deželo, kjer sedaj — stradajo ali drobtine pobirajo, padajoče od bogatih miz. A ni ljubezni v prsih, zato zastonj vse prošnje tete Agate, ljube hraniteljice zemlje; Marko je ne razume. In kakor čudo se mu zdi, ko roma, gode in poje dobrim ljudem po svetu, in pride do kočice na holmu, pred katero stoji stavec, željno zroč na rodovitno polje, „ki se je bahalo v dolini pod svetlim solncem, kakor dekle ob prazniku“ (67). In ves ginjen pripoveduje mlademu potniku. „Tam je polje, glej, kakor da bi čakalo mene, moje roke pa ne morejo več. Moji sinovi so tam, glej jih, in moji vnuki; veselo prepevajo in pot jim teče po obrazu. O, kdaj že ni bilo sladkega potu na mojem obrazu! Samotno je življenje, samotno brez dela . . . Hudo je tako življenje, življenje brez življenja. In tam doli se sveti moje lepo, bahato polje; nič se ni postaralo, še zmerom je kakor nevesta“. (68) In pozneje je zrl Marko s klanca in videl, kako je šel stoletni stavec doli na polje, se zgrudil na brazdo, objel zemljo in jo božal po mehkih licih, „svojo mlado nevesto“, in kakor se je bil zgrudil, ni več vstal. Marko pa je ob tem čudnesnem prizoru pripognil koleno kakor ob povzdigovanju: Tam je bila ljubezen, tu le hrepenenje in še to je ginilo pod vtiskom velikega prizora. Marko potepuh pa je jel tožiti svoje srce, ki ga je vodilo za nos vso lepo mladost in ga pustilo na cedilu ob usodnem hipu. In jokaje se je zgrudil na zemljo in je ihtoč zaspal. V sanjah, živih sanjah pa je šel naravnost h kralju Matjažu, ki je spal v votlini, sam Bog mu je pokazal pot. Našel je jamo, našel vojake stražnike in veliko vojsko, a vse je bilo mrtvo, okamenelo, na najprisrčnejše prošnje ni dobil nikakega odgovora. In sam kralj — sloneč ob kameniti mizi, je bil okamenel kakor oba oprodi poleg njega in se ni ganil. Pa še ni hotelo ostaviti upanja srce, ker bi bilo pregrozno, izgubilo bi poslednjo oporo in bi se razsulo v nič. A kralju Matjažu je sedel na rami črn vran, istotako okamenel, in sedaj je spoznal Marko, da je Matjaž umrl, zgrudil se je na kolena in zavpil: „Ljudje božji, umrite: umrl je kralj Matjaž!“ (75) Marka je zbudila iz težkih sanj stara ciganka in ga peljala v cigansko šatorišče sredi gozda. Tam so bili trije cigani-godci in mlada, krasna črnooka ciganka. Ko jo je ugledal mladi Marko, mu je zaplalo srce, doslej neobčutljivo srce, v vroči ljubezni, in ko je Marko igral, je govorila njegova duša in narava in ljudje — cigani so priznali, da še ni bilo takega godca na zemlji. Ni sreče brez ljubezni, a

ljubezen sama ne zadostuje, ker ona je tudi le hrepenenje — treba je imeti, uživati. In ko je pristopila mlada ciganka k Marku in mu pobožala lice, tedaj je spoznal, da ni treba, da bi bil umrl kralj Matjaž, spoznal je: „Neumrljiv je, ker je neumrljivo moje srce in ker je neumrljiva lepota tvojih oči“ (78). Mladi Marko je postal iz potepuha cigan, ker njegovo srce ni našlo poti nazaj k majki-hraniteljici zemlje, a njegova prečudna pesem „o zveličalni ljubezni“ je pričala, da je ta večni popotnik srečen, ker je gorelo njegovo srce ljubezni, ki je uživala. In naša povest se res končuje kakor kaka narodna pravljica: „Marko se je poročil z lepo cigansko devojko in je napravil imenitno svatbo. Peli so in peli in plesali in so bili veseli do konca dni.“ (78)

Dr. Iv. Merhar.

Iz borbe med ilirsko in madžarofilsko stranko leta 1848/49. Napisal dr. Fran Ilešič. Ponatisek iz „Časopisa za zgodovino in narodopisje“. Maribor, 1906. Tiskarna sv. Cirila v Mariboru. Ta 40 strani obsegajoča brošurica, ki se odlikuje po velezanimivi vsebini, se dobiva po 40 h pri založniku L. Schwentnerju.

Časopis za zgodovino in narodopisje. Izdaja „Zgodovinsko društvo“ v Mariboru. Urejuje Anton Kaspret. 3. in 4. snopič. S tem je zaključen II. letnik tega važnega časopisa. Kaj več o tem letniku izpregovorimo v kratkem.

Grof Monte Cristo. Roman. Napisal Aleksander Dumas. Poslovenil I. H—n. Tiskala in založila „Goriška Tiskarna“. A. Gabršček. Gorica 1906. I. del tega slovitega romana je izšel kot VII. zvezek „Svetovne knjižnice“ in stane 4 K, po pošti 30 h več. Knjiga obsega 684 strani velike osmerke in ji je cena torej jako nizka. O romanu in njegovem prevodu izpregovorimo kaj več, ko prejmemo tudi zvršetek.

Anton Aškerc, poeta slowieński. Sylweta jubileuszowa (1856—1906). Napisal Tad. Stan. Grabowski. Kraków. G. Gebethner i spółka. 1906. Ta brošura, na katere čelu se nahaja pesnikova slika prva, ki nam je prišla pred oči — je na eni strani vesel dokaz za to, da so se začeli Poljaki v novejšem času živo zanimati za nas Slovence, na drugi strani pa isto tako dokaz, da je slava našega pesnika tudi med Poljake prodrla in da ga zdaj pač ni več mesta med Slovani, kjer bi se ne imenovalo s častjo Aškercovo ime. O tej študiji izpregovorimo kaj več v eni prihodnjih števil.

Vladimir Nazor: Krvava košulja. (Uspomene iz doline Raše.) Pula 1905. Izdal Josip Krmpotič. (Pula, Piazza Carli 1.) 56 str. male 8°.

Krvava košulja — krvava srajca? Ta čudni naslov nas tem bolj ostraši, ker vidimo na naslovnem listu naslikano, kako vihra v temni noči na suhem drevesu — rdeča srajca! — A ko prečitamo knjižico, nam je žal, da ji je izbral pisatelj tako kričeč naslov; kajti vsebina je dobra. Obsega namreč deset epskih pesmi, napol pripovedek, napol zgodovinski utemeljenih (vir je tudi Valvasor); vse so vzete iz časa tlačanstva in žigosajo njegove grozovitosti. Vsaki pesmi je pridejan kratek stvaren in res dobro došel komentar.

Zadnja izmed desetorice pesmi je „Krvava košulja“, po kateri je zbirka naslovljena; iz njenega komentarja posnemamo tole: „Josip Ferdinand Brigido (l. 1816 do 1840), edini sin grofa Pavla, vlastelina lupoglavskega, je padel v dvoboju na Dunaju. Pripoveduje se, da je njegova žena, baronica Karolina Wackelberg-Landau, čuvala na lupoglavskem dvoru krvavo srajco svojega moža“, držeč se običaja, da se hrani srajca ubitega tako dolgo, dokler ni maščevan. — Okoli l. 1848. pa je preminil rod grofov Brigidov in „novo nastala doba... grof je pao, a kmet se podiže“.

Take pesmi bi tudi v slovenščini radi čitali.

Dr. Jos. Tominšek.

Radić Stjepan: Savremena (Sodobna) Evropa. Karakteristika evropskih država i naroda. (Izdala za leto 1905. „Matica Hrvatska“, 416 str.). — Veliko delo, veliko po obsegu, veliko po vsebini in smotru, in velepomembno v primeri z običajnim značajem in izvorom naše naobrazbe, ki je skoro vsa pod sugestijo nemštva. Stjepan Radić, urednik smotre „Hrvatska misao“, znan bojevnik zoper Khuena in khuenovštino, je svoje študije dovršil v Zagrebu, Pragi, na „politični šoli“ v Parizu in Rusiji in pozna v istini vso Evropo, govori dakako tudi francoski, češki in ruski. Glavni viri za to delo so mu bila francoska dela, za njimi ruski in češki spisi; baš radi tega je njegovo delo znamenito za nas, ki drugače v takih stvareh mislimo in pišemo za Nemci. — Natančnejša ocena takega dela bi zahtevala trud, sličen trudu, ki ga je pisatelj položil vanje. Tu naj navedemo samo v glavnih potezah vsebino. Knjiga razpada v dva dela: v prvem razpravlja o „Pojmu Evrope in njenih elementih“ (pogled na grško, rimsko in srednjeveško Evropo; nove evropske države: Francoska, Španjolska, Nizozemska in Švicarska, Turška, Švedska in Poljska, Pruska in Avstrija, Rusija, Hrvatska, Češka in Ogrska, Romunska, Srbija in Bolgarska; novi narodi; novi narodi v javnem življenju), v drugem delu o „Štirih področjih evropske kulture“ (slovensko področje **moralne** evropske kulture; anglosasko področje evropske **materijalne** kulture; germansko področje evropske **intelektualne** kulture; romansko področje evropske **umetniške** kulture). — Konec knjige označuje svetovno znamenovanje Francoske po Micheletu ter izzavanja v teh-le njegovih mesijanskih besedah: „Kristjan je veroval, da je Bog zišel iz nebes, postal človek in da bode prej ali slej ves svet ujedinil v bratski ljubavi. To se ni obistinilo, ali se bo obistinilo po našem prizadevanju. — Domovina, edino moja domovina more spasiti svet“

Dr. Fr. Ilešič.

Nekrasov Nikolaj Aleksijevič: Komu je dobro v Rusiji? („Slavenska knjižnica“ Matice Hrvatske za leto 1905., 158 strani). — Znani hrvatski pesnik, prevajatelj in političar A. Harambašić je prevedel to delo ruskega pesnika Nekrasova (1821—1877, 27. decembra po st. k.), in sicer v tako lahkem jeziku, da bo prevod dobro došel tudi širšim slojem slovenskim. Pa je pesnitev tudi vredna, da se seznanimo z njo; saj nam v njej sin ruskega naroda v plastično preprostih slikah riše vse življenje svojega ljudstva, pa ne z gnevom in jezo, marveč lepo mirno, kakor da bi nas ob čaju in gorki peči hotel zabavati z anekdotami. Muza mu je baš dobro razpoložena in smejemo se njenemu humorju, kolikor nam prikazovana dejstva sama ne resne obraza; proti koncu seve se izpreminja komedija v tragedijo, samo da se poraja že tudi junak, ki utegne preprečiti katastrofo. — Šli so seljaki po svojem poslu, a na poti so se sprli o vprašanju, komu je dobro v Rusiji; prepirali so se do večera in med tem, izgrešivši svoj smoter, prišli 30 vrst daleč. Sklenili so, da prenoče v gozdu; tam so se dalje prepirali, tako da so se vzbunile gozdne živali. Osvestili so se šele, ko so se pošteno natolkli; nato so našli čarobno mizico, ki vse da, ter ob njej zaključili, da ne gredo prej domov, dokler ne rešijo onega vprašanja. Srečali so popa ter ga vprašali, a ta jim je dopovedal, da on nima ne mira, ne bogastva na časti. Prišli so na kmetski sejem: kmetje so bili na trgu vsi brez kap (ostavili so jih bili kar po nebrojnih šatorih gostilniških); kramarji in komedijaši so jim kvarili okus, vse je bilo pijano. Naši potniki so šli dalje, iščoč srečnikov; vabili so jih k sebi s pijačo in oglasilo se jih je mnogo, a bili so laži-srečniki; vprašali so tudi vlastelina; ta je bil posebno večji svojega „rodoslovnega debla“ in pa „staroruskega reda“, po katerem je bil le plemič gospod, a zadonel je mrtvaški zvon — plemstvu, in mužik je bil osvobojen. — Čudno smešno vlogo

je igral „zadnji“ vlastelin, ki ga je zadela kap, ko je čul o novem redu, kmetje pa so bili že tako okosteneli v suženjstvu, da niso razumeli svobode. — Potniki so hoteli vprašati tudi žene, a seljakinja jim je pripovedovala vso tragedijo svojega ženskega trpljenja, naglašajoč pri tem suženjsko pasivnost svojih moških sonarodnikov in nasilnost nemških podjetnikov, ter končno rekla, naj sreče ne iščejo pri ženskah, zakaj ključi do njih sreče so izgubljeni. — Bila je v Glupovem pod staro vrbo gostija; tam so tudi bili naši potniki in so čuli razne pesmi in pripovedke; ruski narod sluša romarje in bogomolce, niti delo in briga, niti krčma mu ni omejila bistrega vida; dobra njiva je duša ruskega naroda; oj, sejač, oj, pridi! Ko sta se diakona Grigorij in Savelij ob zori vračala z gostije, se je razlegala ob Volgi njuna pesem:

Neka (naj) je iskren,
 dobar i pošten
 život nam taj!
 Nema li lienosti
 i pokvarenosti,
 nije l' to raj?

Nad Rusijo se čuje angelska pesem milosrdja (usmiljenosti) do vseh potlačenih. Da so le čuli to pesem Grigorijevi seljaki-potniki?!

Iz vseobče moralne anarhije ne reši carski ukaz, nego notranje prerojenje, notranje vstajenje. V tem zmislu je pesnik pričujoče humoristične satire pesnik „biednik i potištenih, a naročito pjesnik ruskoga seljačkog puka.“ — Pesmotvor obiluje krasnih misli in poslovičnih verzov.

Dr. Fran Ilešič.

Metaforški izrazi ali metafore in primere v jeziku Gorenjeluziških Srbov.

Med ljudstvom nabral in sestavil Jan Radyserb-Wjela. Izdal in založil dr. Ernst Muka. Budyšin 1905. 98 str., 2:25 M (Metaforiske Hrona abo Přenoški a Přirunanki w řeči Hornjołužiskich Serbow). — O vsebini naj svedočijo ti-le primeri: Ti pesmička! (ljubkujé). Ti materno očesce! Ti moja dušica! — Solnce roso popije. — Morje preplavati, a v mali rečici utoniti. — Bela ko smrt. Bela ko sneg. Črna ko kavka. Grob ko ogrski gospod. Jedrnato ko biblijska beseda. Jedrnato ko žito iz dola. Jasno ko beli dan. — Moder, kakor da bi k Sirahu v šolo hodil. Velik, da v dolu črez goro vidi. — Mačeha ko majka. Mati ko zlata babica. Možak ko Goliat. Globina, da bi se povodni mož bal v njo. — Pajčevino zmesi, a pajka pustiti. — Dvojno pivo v enem sodčku imeti. — Ovco na volka ščuvati. — Imeti na čelu mrak. — Spi trdno, da bi sodni dan prespal itd. Tu se nam torej razkriva del poezije lužiško-srbskega naroda oziroma njegovega jezika. Slovenec, ki bi čul tam gori ob Budišinu ali dalje proti Berlinu besede: „Jasno ko beli dan,“ bi se počutil med svojimi. Dandanašnji meri ves jezikovni pouk bolj na vsebino jezika nego na golo obliko in s tega stališča se mora reči, da je knjiga tudi popolnoma v okviru modernih pedagog. teženj. Ljubitelji poezije, jezikoslovec in pedagog čitajo taka dela z istim pridom: jezik sam tu pesni in uči. Kako pesni in uči naš slovenski jezik, tega nam še ne kaže nobena slična slovenska knjiga, a pričujoče naznanilo Wjela-Mukovega spisa naj bode novo bodrilo pripravam, ki se tudi pri nas že vrše v tem oziru. — Meseca aprila pride iz saskega Freiberga, kjer deluje, prof. Muka sam na naš slovanski jug in poseti tudi Ljubljano, ki bo vesela tako odličnega gosta.

Dr. Fr. Ilešič.

Univerza v Sofiji. Po zgledu ruskih vseučilišč, ki izdajejo svoje „učene zapiske“, je izdala tudi na novo ustrojena sofijska univerza (za l. 1904/05) svoj „Годшник“ (Annuaire de l' université de Sophia“, 288 str.). Želi ga zamenjavati tudi z „Ljublj. Zvonom“.

F. I.

 Gledišče

Slovensko gledišče. A. Drama. Etbin Kristanova izvorna drama v štirih dejanjih „Ljubislava“, ki smo jo prvič videli na našem odru dne 8. marca in ki se je ponavljala 10. marca, je resno, lepo delo nadarjenega pisatelja, ki spominja malce na klasične dramske vzore, ali če hočemo biti popolnoma konkretni, na „Deviso Orleansko“. Navzlic temu pa sta si Jeanne d'Arc in Ljubislava različni kot dan in noč! Ivana bodri in podžiga k delovanju, ona se postavi sama na čelo vojnim trumam in jih vodi v boj, Ljubislava se vrže med nasprotnike, ko se hočejo spopasti, ona miri samo in oznanja ljubezen. Kdor razume bistvo drame, vidi, da si je Schiller izvolil pravo, Etbin Kristan nepravo. Vsa Kristanova drama trpi za nedostatnostjo dejanja; oseb vidimo na odru dosti, a večina teh oseb ne ve, kaj hoče, ne ve, čemu jih je pisatelj pozval na prizornico. In še tiste, ki imajo nekaj vloge, so preveč pasivne . . .

Karakterizacija oseb ni baš slaba. Največjo skrb je obračal pisatelj na glavno junakinjo v drami, kar je gotovo prav. In meni se ne zdi, da bi se bil Ljubislavin značaj pisatelju tako ponesrečil, kakor mislijo nekateri, nasprotno, meni se vidi, da se razvija psihološko še dokaj resnično. Pokazati nam nervozno, histerično žensko, to se je pisatelju gotovo prav dobro posrečilo, in kakor hitro doznamo, da imamo opraviti z nenormalnim bitjem, nam mora biti umevno vse tisto, kar bi se nam zdelo sicer morda neumevno. Taki so pač nervozni ljudje: hitro vzplamte, hitro izpreminjajo svoje nazore in marsikaj učinijo, česar ne bi storil navaden človek. Tudi Jeanne d'Arc ne bi bila šla v boj, če bi bila normalna! Da se kaže pri Ivani abnormalnost v izredni podjetnosti, v bojevitosti, pri Ljubislavi nasprotno v preveliki krotkosti in resignaciji — to je stvar pisateljeva, oboje pa je psihološko utemeljeno.

Ne vem, če se je g. Kristan tega zavedal. Pogodil je vsekakor pravo!

Kaj drugega je seveda, če se vprašamo, so li bile v tistih časih med zdravim prirodnim narodom možne take ženske, kakršna je Ljubislava. Meni vsaj se zdi ta Ljubislava kot nekak anahronizem!

Da ima dramski pisatelj težko nalogo s tako nenormalno osebo v ospredju, je jasno. Ljuboslava je danes vneta za Kristov vzvišeni nauk, drugi dan je zopet lahko poganka! Pod hipnim vtiskom ji prešine kaj srcc, prešine možgane in zopet je druga. Tudi pri Ivani se menjujeta velika samozavest in obup. Zato morata pa obe umreti o pravem času. S tega stališča je smrt Ljuboslavina popolnoma logična. Toda sicer je slabo motivirana kakor tudi še marsikaj drugega v drami! Če se pisatelj že ni hotel ali ni mogel držati načela tragične krivde, bi bil moral napraviti vsaj zunanji proces Ljuboslavine smrti nekoliko bolj verjeten. Da Gottwalde nenadoma tako zdivja, se mora zdeti vsakemu čudno. Pa tudi tehniške hibe, ki jih je v drami več, se kažejo baš ob Ljubislavini smrti posebno očitno! Da more Gottwalde Ljuboslavo spričo njenih ljudi, spričo njenega oboževalca Milorada umoriti, je samo na ta način mogoče, da kažejo ti ljudje napram dogodkom, ki se vrše v njih bližini, res toliko brezbriznost, kolikor so je kazali naši igralci ob tistem prizoru. Gospod Nučič (Milorad) je čutil ta tehnični pogrešek tako zelo, da se je zasakal docela naokoli ter zrl v popolnoma nasprotno stran, nego bi bil po vsej situaciji moral . . . No, ta hiba bi se dala popraviti!

Pisatelj kaže v igri vseskozi strogo umetniško objektivnost, ki je sama na sebi gotovo pohvale vredna, ki pa človeka, kateremu še ni zamrl popolnoma narodnostni čut, spričo snovi, ki jo obdeluje pisatelj, škoro boli . . . Konec drame vidimo, kako se začena boj med dvema sovražnima plemenoma. Po našem mnenju ne bi smela dati za ta boj povoda ženska, in bodisi ta povod samo zunanji. Vso drugo potrebo čutimo mi potomci tisočletnih tlačanov ob misli na oni narodni boj, ki se je tistikrat pričel in ki se nadaljuje še dandanašnji. V tem boju je nagrmdene toliko pristne tragike, da se zdi neumevno, kako se je je mogel pisatelj dotekniti tako rahlo. Seveda, kot vodja socialnih demokratov gosp. Kristan ni mogel zavzeti drugega stališča! . . . Vsak po svoje pač!

Opozoriti sem hotel s temi opazkami samo na to, da je poleg Kristanove „Ljuboslave“ še vedno mesta tudi za drugo dramo izza onega časa naše žalostne povestnice . . .

„Ljuboslava“ je pisana v verzih, lepih, blaglasnih verzih. Etbin Kristan je s tem delom pokazal, da ima jezik v oblasti. Marsikaj v drami je povedano z umetniško precijoznostjo in zares pesniškim poletom. Navzlic temu, da drama radi navedenih hib na odru ni mogla posebno uspeti, ji gre med dramatičnimi proizvodi naše literature častno mesto! . . .

Dve lepi noviteti sta se uprizorili dne 16. marca, in sicer: „Venus victrix“, komedija v enem dejanju, spisal M. Begovič, in „Tuji kruh“, drama v dveh dejanjih, ruski spisal Ivan S. Turgenjev. Med novitetami nam je omeniti tudi še burke v treh dejanjih „Luce in Lipe“, nemški spisal Karl Kraatz, ki so jo igrali dne 27. februarja in 6. marca. Reprize pa smo imeli ob koncu sezone sledeče: dne 24. februarja se je ponovila „Lukrecija Borgia“, dne 4. marca popoldne so igrali tretjič „Malega lorda“, 10. marca popoldne pa je bil še enkrat na vrsti Finžgarjev „Divji lovec“, dočim se je zvečer tega dne uprizorila prvič v sezoni „Madame Sans-Gêne, v kateri je naslovno vlogo igrala slovenskemu občinstvu že znana odlična hrvaška umetnica Ljerka pl. Šramova.

Na korist dramskemu osebju sta bili dne 1. aprila dve predstavi. Popoldne so igrali še enkrat burko „Luce in Lipe“, zvečer „Lepo Lido“.

B. Operne predstave. Dve muzikalni noviteti smo učakali še ob koncu sezone. V prvi vrsti nam je omeniti „Toske“, velike opere v treh dejanjih, po drami Victoriena Sardoua spisala J. Illica in G. Gicosa, uglasbil Giacomo Puccini. Prvič se je pela ta opera ob častnem večeru naše velepriljubljene primadone Marije Skalove, t. j. dne 22. marca, drugič ob častnem večeru našega izbornega baritonista Jana Ouřednika, dne 24. marca, in ponavljala se še dne 27. in 30. marca.

O glasbeni vrednosti te opere prinese naš list prihodnjič večšaka oceno. Na tem mestu naj omenimo le, da se nam ne zdi posebno srečna misel, uglasbiti dramo, kakršna je „Toska“. Kaj je treba še instrumentalnega poudarka ondi, kjer že dejanje samo na sebi tako pretresa živce! —

Slovensko gledišče je bilo v pretekli sezoni približno na isti višini kot prejšnja leta. Želimo iskreno, da bi prihodnje leto napredovalo! Intendanca našega gledišča bo morala vsekakor pravočasno vpoštevati dejstvo, da dobe prihodnje leto tudi Nemci zopet svojo opero. Treba bode torej tekmovati in ugled našega gledišča zahteva, da se v tem tekmovalju izkažemo! V drami so itak Nemci pred nami! —

Dr. Fr. Zbašnik.

Med revijami

Savremenik. Ljetopis društva hrvatskih književnika. — Celoletna naročnina K 14.— (pošilja se knjigotržcu Gj. Trpincu v Zagrebu), urednik prof. dr. Gj. Šurmin; posamezni zvezki po K 1-50.

Mi, ki zasledujemo razvoj hrvaške književnosti po možnosti prav tako kakor razvoj domače, smo, odkar je legel „Vienac“ v grob in odkar je izginila še „Nada“, bridko pogrešali kakega lista, ki bi nas točno in avtentno ter s pristno sodbo poučeval o hrvaškem knjištvu. Zbirati smo si morali podatke iz malenih drobtin, a sodbo smo si, ker „Prosvjeta“ v tem oziru ne more opravljati vsega, ustvarjali redovito sami. Zadnje je sicer naša dolžnost, a vendar bi v svoji težnji za pravim spoznanjem kaj radi slušali besede domačinov, dosledno motrečih domače slovstveno gibanje. Ker se tudi pri Srbih le v izjemnih slučajih točneje poroča o hrvaških knjigah, smo — in to nas navdaja z nekakim ponosom — iskali in našli informacij še najprej v naših treh domačih slovstvenih listih. (Prim. Hranilović, „Osvit na hrvatsku beletristiku od god. 1900“ v „Hrvatskem Kolu“, izdala Matica Hrvatska za leto 1905., na str. 371.—372.)

Odslej bo to bolje. „Savremenik“ je list, ki ga je tako nujno treba, kakor ne vem za kak drugi namen pri nas na jugu; on hoče namreč biti „književni list“ v pravem pomenu in najprej — to, pa tudi, kolikor mogoče, „ogledalo kulturnega življenja“ sploh. To list obljublja in to bo ta list tudi vsekakor izpolnjeval, dokler mu stoji na čelu sedanji urednik in duša njegova, vseuč. prof. dr. Gjuro Šurmin. Njegovo ime jamči za resno delo in nas obvaruje skeptičnosti, s katero smo motrili v drugi polovici preteklega leta in že od nekaj razne poskuse z listi, ki jih je spočela in, še preden so bili godni, porodila kaka trenutna navdušenost ali — spekulacija. „Savremenik“ je fna prvi pogled resen list, ki ve, kaj hoče, ki ne obeta preveč, dasi ima očitno v vsakem oziru solidno podlago in krepko zaslonbo.

List se ne boji, dotekniti se skelečih ran; program se začinja s priznanjem: „U hrvatskoj je javnosti bilo dosta tužbe, što nemamo nijednoga književnoga lista“, in to je žalostno izpričevalo za narodno moč, „znak neuredjena života“. „Savremenik“ hoče postati toli pogrešani voditelj naroda v slovstvenih stvarih, in to z odkrito besedo, naj se tudi pojavi odpor. Že ta izjava nas veseli; še bolj pa naslednja, ki je pri uredniku znanstveniku sicer sama umevna, ki jo je pa spričo raznih dejstev treba posebej poudariti: „Iskrenost i slobodni književni ukus ne će nas nikad ni s kakvim razlozima zavesti na put, koji bi se samo vanjskim svojim pravcima mogao činiti kao da je opravdan. U našem će nas poslovanju voditi uvijek samo jedna misao: slobodno razvijanje i slobodni rad bez ikakvih drugih obveza — jer bez slobode ne može da bude pravoga napretka nikdje, pa ni u književnosti.“

V podrobnostih obeča revija v prvi vrsti poljudne članke, a takisto bo posvečena lepi književnosti; prinašala pa bo tudi društvene vesti o „Društvu hrvatskih književnikov“ itd. —

Prvi zvezek (5 pol v 4°) res izpolnjuje, kar je bilo obljubljeno. Vsebina je zelo pestra: Na prvem mestu je odlomek iz romana „Za materinsku riječ“ Šandora Ksavera Gjalskega, ki ima v kratkem iziti. Roman je vzet iz dogodkov l. 1848.;

kar se da iz pričujočega odlomka „Ples u narodnom domu“ posneti, bo navdajal z mirnim oduševljenjem, a preveč bo lepih besed, da bi zbujal čustva z elementarno silo, daši bi to bilo, po snovi morda mogoče. Zanimiv bo vsekakor; načelno pa je pripomniti: priobčevanje takih odlomkov iz ne še objavljenih del je zdaj res precej obično v revijah, a vsaj meni ne ugaja, ker je preveč reklamno. — Mutatis mutandis velja to i o odlomku „Naše tugovanje“ (iz knjige „Liječnikovi zapisci“ dr. F. D. Marušića). — Urednik sam je objavil lepo študijo „U spomen fra Grga Martića“. M. Begovičevi „Dvorovi mog života“ so zgledi visoke lirike. B. Livadić je spisal s finim čutom nekake siluete o Venceslavu Novaku, ki ga tudi pri nas dobro poznamo. K. Horvat piše o duhovnih pesmih o. B. Kašića in R. Horvat je podal zaslužen pregled hrvaške historiografije od leta 1900. do leta 1904. — V živo pisanem članku M. Spicerja „Umetnost i stidljivost“ leži cel program za beletristiko; pisatelj se ostro obrača proti cenzuri in kaže na zgledih, v kakšna protislovja je že zapeljala svoje zastopnike v raznih krajih; med drugim pravi tudi (stran 32.): „Komu će se carstvo Erosa prvi put očitovati iz remek djela velikih pjesnika, taj će u vlastitim grudima nositi najjači štitić proti vsakomu sramotnomu činu. Da će ova tvrdnja mnogima glasiti paradokсна, moguće je samo pod strahovladom pruderije, ove najgore neprijateljice svakog istinog ćudoredja. Rijetko je kad još obligatnom svojom pratnjom, licemjersvom i podmuklošću tako veselo bujila, kao dan danas . . . Smokvin list joj je odurni štitić.“ V. Lozovina razpravlja o „Janu Sobieskem“, pesmi italijanskoga pesnika Vincencija da Filicaja; pesem sama nas malo zanima, a z veseljem se damo poučiti o italijanskih pesnikih v XVII. stoletju, ki so uganjali prav take kakor novodobni dekadenti. — Napol članek, napol utrinki v slogu Funtkovih „Luči“ so „Solo-varijacije“ A. S. Matoša, s satiričnim uvodom („već ta glupost: posvetiti se književnosti, pa još, hrvatskoj!“) — Nadalje so v list umešćeni trije samostalni pripovedni spisi, vsi krepki in drzno zdravo realistični, vsi pisani s tako plastično in slikovito preprostostjo in nevsiljivostjo, da res ne vem, kateremu bi dal prednost: ali naši Zofki Kveder-Jelovškovi („Crna noć“), ali M. Lisičarju („Život i ljudi“) ali J. Kosarju („Miloš i Srebrna“). — V oddelku „Književnost“ se med drugim ocenjajo: A. Petrović „Studije i portreti“ (oceno te knjige prinese tudi „Zvon“!), Brücknerjeva „Geschichte der russischen Literatur“ in z nekaj vrsticami A. Medvedove „Poezije“. — V „Bilješkah“ so male vesti in na koncu zvezka se poroča o „Društvu hrvaških književnikov“, o Matici Hrvatski, pri kateri je nastala nekaka notranja kriza itd.

Možno mi je se ozirati tudi še na 2. zvezek. Ta podkrepljuje sodbo, ki smo jo izrekli zgoraj; temeljitost, resnost, neprikrita — pa bodi tudi trpkost in morda ne čisto resnična — sodba o vsem, o čemer se govori, to označuje ta zvezek še izraziteje kakor prvega. Začrtava se v tem zvezku tudi odločneje značaj „Savremenika“ kot splošne revije; kajti člankom je odmerjenega, kakor je obetano v napovedi, največ prostora ter očitno se kaže, da bo ta smotra iskala in vzela zanimivosti, kjer jih dobi, ne omejujoč se le na Slovanstvo. To je pri današnji vseobčnosti prosvetnih teženj prav; kakor čitamo radi lep essay Branka Vodnika o Markoviću, tako smo hvaležni Iv. Krnicu, da nas pouči o velikem sodobnem angleškem pesniku, kritiku itd., o Bernardu Shawu. — Obširen in za nas posebno zanimiv je majhno tiskani „Pregled“, ki prinaša ocene. S sodbo, ki smo jo izrazili zgoraj o hrvaškem ocenjevalstvu, soglašala popolnoma, kar piše „Savremenik“ na strani 146., kjer se zaključuje sumarni pregled „Hrvatske knjige u 1905. godini“: „moglo bi se još spomenuti, da je kritika svu tu produkciju slabo pratila. Književni listovi ili

su bili nepotpuni i jednostavni ili kratkotrajni, svakako nesustavni". (Slično se izražava tudi Dežmanin v svojem poročilu „O stanju današnje hrvatske književnosti“, na str. 13. „Izveštajev“ o sestanku jugoslovanskih književnikov in časnikarjev dne 6., 7. in 8. novembra v Beogradu). — Seveda je zdaj „Savremenikova“ dolžnost, da zamaši vrzel, ki jo tako očitno graja in konstatuje. V tem oziru se doslej seveda še ne da izreči končna sodba o njem; važno za nas pa bo gotovo, da „Savr.“ očitno namerava poročati, kakorkoli, tudi o slovenskih knjigah (v 2. številki o Aškerčevih „Mučenikih“ in o Vošnjakovem „Na razsvitu“). — Značaj splošne revije se kaže tudi v tem, da se ocenjuje knjige kakor W. Sombartova „Sozialismus und soziale Bewegung“. — V „Bilješkah“ se iznova govori o Matici Hrvatski kaj malo laskavo: ni naša naloga povpraševati po vzrokih in učinkih, a za zdaj si hočemo le zapomniti uničujočo sodbo o najnovejšem podjetju Matice Hrvatske, o izdaji nove, ilustrovane in sploh razkošno opremljene publikacije, o „Hrv. Kolu“, od katerega se je toliko pričakovalo; „Savr.“ namreč pravi suho in kratko (str. 157.): „Prva knjiga Hrvatskog Kola — veoma je slaba!“ Sicer bomo o Kolu svoječasno poročali tudi mi.

Dostavek. Roman „Za materinsku riječ“ je med tem že izšel v založbi Gj. Terpinca v Zagrebu (Cena 5 K). O tem sila obširnem romanu še izpregovorimo. — Tudi „Brankovo Kolo“ je prineslo v letošnji 2. številki (idd.) odlomek iz njega.

Dr. Jos. Tomišek.

Glas „Matice Hrvatske“. To glasilo „Matice Hrvatske“, ki izhaja po dvakrat na mesec in kateremu urednik je dr. Ante Radić, je bilo oživotvorjeno kot nekako protitežje proti „Savremniku“, o katerem govorimo v tem listu na drugem mestu. Kam se nagne skodelica, se bode še pokazalo. Ob razporu, ki ga opazujemo zdaj med hrvatskimi literati, nas tolaži izkušnja, da je imel doslej še vsak literarni boj dobre posledice. Ker velja pač kolikortoliko tudi v literarnih stvarih: „Da se resnica prav spozna, je treba čuti oba zvona“ — priporočamo tudi ta list vsem onim, ki jim je pri srcu razvoj književnosti med najbližnjimi našimi brati. Cena listu je za člane „Matice Hrvatske“ 3 K, za nečlane 4 K.

Bosanska Vila. Ta list „za zabavu, pouku i književnost“, ki izhaja v Sarajevu po dvakrat na mesec, spada med najstarejše srbske liste; da mu teče zdaj že 21. leto, zasluži tem več poudarka, ker se srbsko-hrvaških listov marsikako leto porodi po več, a takih, ki dožive le nekaj mesecev. Bosanska Vila spominja po obliki in obsegu na Brankovo Kolo, a je manj beletristna nego Brankovo Kolo in zastopa tudi stanovske interese, posebno učiteljstvo, ki je listu glavna opora. — V tekočem letniku objavlja n. pr. 1. številka obširno resolucijo „Srbskega učiteljskega društva“ na „veliki i upravni prosvjetni savjet“; tu se poteza učiteljstvo za svoj ugled in zahteva odpravo raznih uredb, ki so za učiteljstvo poniževalne ali celo sramotne. — „Listek“ prinaša mnogo vesti, za nas zanimivih, ker prihajajo iz onega dela srbskega jezikovnega okrožja, ki nam je najmanj znan.

List stane na leto 8 K, jako nizka cena! Za dijake in učitelje s — podoficirji znižana cena 6 K; a kakor kaže poziv v omenjeni številki, se niti ta naročnina ne plačuje redno — svet je povsod enak!

Dr. Jos. Tomišek.

Sarajevski „Pokret“, smotra za narodnu prosvjeto i slavensku svijest, izlazi sad u novom sjajnom ruhu po nacrtu češkog slikara J. K. Janovskog i donosi u 4. broju ovaj vrlo bogati i zanimljivi sadržaj: Maksim Gorški. Študija Adolfa Makala. — Uzgoj i škola. Ljubav kó djece. Od R. Speyera-M. Borojevića. — Umjetnost u škole — narodnu umjetnost narodu! Od J. K. Janovskoga. — Borba proti pijanstvu ili antialkoholizam. Učitelji, prihvatimo spasonosni antialkoholizam! Od J. V. —

Higijena. Zdravi duh u zdravom tijelu! Od K. S. — Književni i umjetnički obzor. Beletristika. Znanost. Prikazujuća umjetnost. — Socijalnopolitički pregled. Domaći vjesnik. „Hrvatski Dnevnik“. „Bosansko-Hercegovski Glasnik“. Prosvjetna organizacija sarajevskih Čeha. Pouka uredništva. Gospodi oko sarajevske „Vrhbosne“. — „Pokret“ izlazi dvaput mjesečno. Godišnja je pretplata samo 5 K in šalje se: Upravi „Pokreta“ u Sarajevu (Terezija 11). Svaki literarni prilog u „Pokretu“ se dostojno nagradjuje. Rukopisi šalju se: Redakciji „Pokreta“ u Sarajevo. — Oglase sprejema le od slovanskih tvrdek. V književnem pregledu naznanja in na kratko ocenjuje Minke Govekarjeve „Rusko moderno“ in Regalijeve „Reliefe“. F. I.

V „Slovanskega Přehleda“ peti letošnji številki čitamo v posebnem članku urednika A. Černega natančen referat o Begovi brošuri „Slovensko-nemška meja na Štajerskem“ (dodana je tudi mapa, konec v prihodnji številki). Za Aškerčevo petdesetletnico objavlja pesnik Jaroslav Vrchlický v češkem prevodu troje Aškerčevih pesmi, namreč „Brodnik“, „Grešnik“, „Hafiz in poulična mladež“.

V šesti letošnji številki pa prinaša ta list obširen dopis Trinkov o Slovencih v Italiji, ki jasno slika tužni položaj tamošnjih naših rojakov. Ljudje (ital. Slovenci) ne razumejo slovenskih knjig, ker ne čujejo v šoli ne besede slovenske, zato jih polagajo v mir na polico, tudi če jih dobijo. Privatnih šol si ne morejo ustanoviti sami; avstrijski Slovenci imajo svoje skrbi in svoje boje; zato je njih ljubav do bratov v Italiji kvežjemu platoniska. Drži se med ljudstvom edino molitvenik in katekizem; tu pomaga duhovniška razlaga v cerkvi; kjer ni slovenskega duhovnika, tam gine slovenska beseda. Posvetna inteligenca je vsa renegatska, ne samo brezbrizna za svoj narod, nego mu direktno protivna ter celo šunta vlado in časopisje proti delovanju duhovništva, češ, da buni ljudstvo z nevarno politiko. „Večna sramota temu nepoštenemu počenjanju, tej lakomnosti in sebičnosti“ umetno nastalih Toskancev. —č.

Splošni pregled

Stritarju ob sedemdesetletnici. V pesnitev, ki jo priobčujemo v današnji številki pod tem naslovom, je vpleten tuintam kak Stritarjev verz. Da zaprečimo vsako krivo umevanje, opozarjamo, da se je zgodilo to vedoma in namenoma.

Jugoslovanska umetniška razstava v Sofiji. O priliki, ko odkrijejo Bolgari v Sofiji spomenik carju-osvoboditelju, se priredi ondi tudi razstava jugoslovanskih umetnikov. Kakor čujemo, se tudi slovenski umetniki resno pripravljajo za udeležbo pri tej razstavi. Prav tako!

Tiskovne hibe. V zadnji „Zvonovi“ številki so na strani 184. v 5. vrsti odspodaj pomotoma izostale zadnje tri besede v stavku, tako da se ima konec tistega pravilno glasiti: „... kar pa bo bolj v prid njih popularnosti nego njih znanstvenosti“. — V poročilu o gledišču na strani 188. pa je izostala v prvi vrsti besedica „malo“, tako da je čitati: „Predpustni čas, sicer tako malo ugoden gledišču...“